DE MORTE
CAVSSA PARTVS
MEDICA QVIDEM
DISPVTATIO
SED FORENSIBVS NEGOTIIS
tractandis neceſſaria.

Auctore
MARSILIO CAGNATO.

ROMÆ, Apud Aloyſium Zannettum. MDCII.

Superiorum Permiſſu.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

mor.

DE MORTE CAVSSA PARTVS DISPVTATIO

AVCTORE MARSILIO CAGNATO

IN contractibus ſocietatum ab officio nomen habentium (quod eſt tam frequens, quam Vrbi Romæ, & Romanæ curiæ peculiare) ſi vita mulieris alicuius nominata ſit, illius periculo, qui pecuniam commodat, ea ſolet exceptio apponi; dum neq; ex partu, neque cauſſa partus moriatur; eaq; de cauſſa ſæpe Medici requiruntur, qui cognoſcant, & iudicent, vtrum mulier ex huiuſmodi cauſſa interierit. Itaque non erit minus vtile, quam iucundum inueſtigare, & definire, quæ nam mulieres dici debeant ex partu, & cauſſa partus decedere. Et quia magna eſt partus, & grauiditatis coniunctio, atque cognatio, & ſolet in eiſdem contractibus exceptio grauiditatis adhiberi, & par vtriuſque ratio videtur eſſe, de grauiditate quoq; diſſeretur.

Videtur autem in primis ſtatuendum,

Vtrum partus & grauiditas cenſenda ſit res naturalis, an præter naturam, namque; hoc ignorato, non

 poteſt

poteſt vere, ac firme id, quod proponitur, definiri.

Grauiditas videtur morbus.

Quę igitur mulieres vterum geſtant, neque non eæ, quæ pariunt, vel peperere, tot affliƈtantur laboribus, tã que grauia patiuntur, vt videri poſſit, vtraque res præter naturam. Sane conſtat, grauidis caſus eiuſmodi euenire, cuiuſmodi paſſim exercere ſolent ægrotos, horrores ſcilicet, faſtidia, abſurdarum rerum appetitionem, vomitiones, doloreſque varios, & febres ipſas: quæ, ſymptomata à Græcis diƈta, morbum vt vmbræ corpora (trita ex Gal. ſimilitudine lib. de ſymptomat. differ. c. 1.) comitantur: quamobrem grauiditas morbus quidam videri poteſt, à quo ſæpe mulieres interficiuntur.

Partus videtur morbus.

Sed & partum ſæpe caſus ſequuntur grauiſſimi, & mors ipſa alias dum pariunt, in ipſo ſcilicet partus articulo, alias ſimulatque peperere, alias ſerius. ſolent autem puerperis accidere purgationes immodicæ, vel nullæ, vel non pro naturæ modo, item febres, dolores ad vterum, ad lumbos, ad corpus vniuerſum, vlcera, & apoſtemata, (vt à medicis dici ſolent) quæ ſequitur animi defeƈtio, & nonnumquam interitus. Nec defuere, qui diſerte, & palam docuerint partum eſſe morbum, vt Aponenſis Conciliatoris diff. 106. ex Auicenna vi. 3. tr. 1. c. 2. quoniam eſt cuiuſdam articuli magna, & ſingularis diſiunƈtio. itaque & in ægris puerperis decretorios dies nonnulli dicebant obſeruandos inita ratione à die ipſo partus, non à die febris, ſtatuentes febrẽ illam eſſe partus veluti ſymptoma. Hipp. *autem, tã grauiditatem, quam partum, docuit, ſtatis dierum perio*

dis

dis perinde atq; morbos iudicari. Sed noui etiã quoſdã Iu riſconſultos exiſtimaſſe pręgnantem mulieré ægrã eſſe.

Verum è contrario grauiditatem, & partum res eſſe naturales, & naturæ conſilio congruenteſs, debet earundem finem conſiderantibus perſuaſum eſſe: nam procreatio eſt opus maxime naturale, quod & ſatis eſt per ſe manifeſtum, & eſt ab Ariſt. traditum lib. 2. de anima loco vulgatiſſimo, quamobrem tum grauiditas, tum partus eſt maxime ſecundum naturam, nec per ſe vmquam eſt præter naturam, ſed ita ſolum, ſi quid, quod naturæ aduerſetur, ei adiungitur, vt febris, dolor, vlcus & ſimilia, qui vel morbi ſunt, vel caſus morborum comites; at grauiditas & partus morbi non ſunt, cumq; auctores, cuiuſmodi Aponenſis diff. 106. & reliqui, quos enumerare ſuperuacaneum ſit, recipiant, partum alterum eſſe, alterum non eſſe naturalem, eo demonſtrant, partum ſua natura morbum non eſſe, cum enim alter ſit naturalis, non poteſt eſſe morbus, nam res eſt morbus, omnium confeſſione, præter naturam. Grauiditas & partus nõ ſunt morbi, ſed res naturales, & per ſe numquam præter naturã.

Nec probatur, eſſe partum, & grauiditatem morbos, argumento ab iis caſibus ſumpto, qui grauiditatem, partumque ſequuntur: nam faſtidia, horrores, vomitus, & reliqua ante memorata, etſi poſſunt dici ſymptomata, vt nomen hoc ſymptoma omnem affectum ſignificat, (quod & ipſum notum eſt, ex lib. de ſymptom. differ. c. 1. apud Galenum) non tamen eſt grauiditas morbus, niſi tranſlate velimus dicere, morbum eſſe naturalem, vt de ſenio dicebat Ariſt. lib. 5. de gen. Symptomata, grauiditatẽ, & partum comitantia, vt accipienda. Grauiditas tranſlate dici poteſt morbus.

ani-

animal.c. 4. ſed quemadmodum victum, & diſciplinas cum labore adipiſcimur, quarum tamen conſequendarum principia nobis à natura tradita ſunt (ne quis omnem exiſtimet laborem eſſe præter naturam; niſi ignauus homo ſibi perſuadeat, & vitam, & valetudinem, & virtutes ab hominis natura alienas, quo nihil magis abſonum dici, cogitariue poteſt) ita natura comparatum eſt, vt animalium præſtantiſſimum, magno parentis labore geſtetur vtero, & maximis doloribus edatur in lucem, atq; adeo ſummum gaudium ex ſobole nobiliſſima ſingulari laboris, & doloris genere compenſetur; hoc, inquam, naturà comparatum eſt, eoque efficitur, grauiditatem, & partum res eſſe naturales. Quod ſi tandem illa, quæ prægnantes, & puerperæ patiuntur, ſtatuamus proprie dici ſymptomata, non idcirco tamen grauiditatem dicemus, aut partum eſſe morbum, ſed prægnantibus, aut puerperis vere morbum aliquem adeſſe, quem dicta ſymptomata ſequantur, ipſam vero grauiditatem, atque partum inter cauſſas potius, referri oportere, vt paullo poſt explicabitur.

Grauiditas, & partus poſſunt dici cauſſæ morborum.

Etenim, concepto ſemine, tamquam re aliena, virtus naturalis mulierum præſertim, quæ nondum huic ſunt labori adſuetę, nouitate quaſi deterrita, ſuo languidius munere fungitur, calore ſcilicet ventris inſito nonnihil fracto, & remiſſo, quę frigida intemperies quædam eſt, quam ſequitur vitioſa concoctio alimenti, quamobrem citantur vomitus, faſtidia, rerum alienarum appetitio, & reliqua, quæ dicta ſunt, & ſymptomata vocabantur.

Nec

Nec mouet etiam Iuriſprudentum opinio, quoniam è contrario alij non minus probati eiuſdem auctores prudentiæ negarunt grauiditatem eſſe morbum, immo rem eſſe naturalem (vt ante dixi) acceperunt, & omnino conſtituerunt. Itaque non eſt pręter naturam conceptus & grauiditas, ſed morbi ab ea exorti, & ſymptomata, quæ illos comitantur: quæ ſæpenumero tam leuia ſunt, vt omnino negligantur, & eo ſolum ęſtimentur, quo ſunt conceptus, & grauiditatis indices, eaq; ſimpliciter grauiditas naturalis vocatur. aliquando vero tam grauia ſunt, vt fœtus corrumpatur, & mulier periclitetur, ac nonnumquam moriatur. eaque dici poteſt grauiditas præter naturam. quibus ſimilia eſt de partu accipere: non eſt enim partus morbus: Verum qui caſus partum ſequuntur, alij verius morbi ſunt, alij vero ſymptomata, quæ morbos ſequuntur à partu, tamquam à cauſa, profectos, nam febres, vlcera, inflammationes, quæ à partu relinquuntur, morbi proprie ſunt, purgamenta vero vel nimia, vel iuſto pauciora, aut nulla, dolores, animi defectiones, tamquam ſymptomata, morbos modo dictos ſequuntur. Nec mouet idem Aponenſis, cum Auicennam interpretatur, de partu, quaſi de morbo, locutum; quoniam dixit, fieri quandam maximam articuli diſiunctionem; nam licet primo animaduertere, & declarare, cuiuſnam articuli diſiunctio illa ſit, deinde morbus ſit, an non. Os igitur vteri inſigniter aperiri, hoc eſt quidem neceſſarium, & à Galeno cum admiratione traditum lib. xv. c. 7. de vſu partium,

Grauiditas aliqua præter naturã.

Symptomata partũ ſequentia.

Aponenſis opinio.

Cuius articuli diſiunctio in partu fiat.

,, *tium , cum inquit , Quod os quidem eo vſque aperi-*
,, *tur, vt poſſit fętibus facilem pręberę exitum, nemo igno-*
,, *rat , ſed quo pacto id accidat , mirari poſſumus , intelli-*
,, *gere non poſſumus . at natura tum hæc, tum alia omnia*
,, *in partu animalis admiranda machinatur commenta .*
,, *etenim diligenter prouidit , quo pacto fœtus, qua conue-*
,, *niebat figura, ad collum matricis perueniret, nec minus,*
,, *quo pacto , dum ipſum peruaderet , nullam partem ſau-*
,, *ciaret , neue coſanluxaret . Os ergo vteri maxime in partu pandi neceſſarium eſt. quod pari cum admiratione Auicenna loco eodem repetijt, inquiens, Aperitur ma-*
,, *trix apertione tali, cuius ſimilem non valeat efficere in alia hora . Verum adiecit alterum , cuius mentionem Galenus non fecit , ſcilicet , Et neceſſarium eſt, vt ſepa-*
,, *rentur quædam iuncturę , & ſuſtententur adiutorio*
,, *Dei excelſi præparante, vel diſponente eas ad illud, dein*
,, *de reuertente eas ex proximo ad continuationem natu-*
ralem. vult hic Auicenna, præter vteri aperitionem, fieri cuiuſdã articuli diſiunctionem, & continuitatem intercipi , quem articulum non nominauit , ſed iactatur vulgo , pubis oſſa diſiungi : hoc tamen, vt ſenſus teſtimonio caret , ita eſt à naturæ conſilio alienum, quæ tantam adhibuit diligentiam ad coniungendum oſſa Ilij interuentu chartilaginis in parte antica , vt hoc ſolo intelligamus, nullam debuiſſe fieri eiuſmodi oſſium diſiunctionem. contra vero in parte poſtica eadem Ilij oſſa, qua parte propinquiſſima ſunt , infima ſcilicet , minime coniunguntur , & in feminis quoque (quod Veſalius di-

ſerte ſcripſit lib. 1.de hum. corp. fabrica cap. 29.) magis, quam in viris diſiunguntur. quo licet intelligere, ſi qua fiat oſſium de ſua Sede demotio, in poſtica fieri parte, Ilij oſſibus ad exteriora modice repulſis: itaque & ſummum parientium dolorem in parte poſtica circa eadem Ilij, ſiue coxendicis oſſa percipi. teſtaturq; Ambroſius Paræus lib. 23. cap. 13. ſe pubis oſſa, diſſectis à partu ſtatim puerperis, numquam diſtracta reperiſſe, I*lij quidem oſſa ab oſſe ſacro digiti interuallo diuulſa: & ſe ſe interdum difficulter parientibus adſtantem auribus ſonum diuulſionis, & manu oſſium diſtractionem percepiſſe. itaque articulorum hæ fuerunt diſiunctiones ab Auicenna indicatę, qui non temere plurium numero dixit, quædam iuncturæ, quia vt Ilij duo ſunt oſſa inter quæ ſacrum os intercedit: ita duos neceſſe eſt articulos eſſe. Sed &* Gentilis *Auicennæ interpres, & Gabriel* Zerbus *ſcribens de partu naturali, hoc de femoris oſſe, ideſt, coxendicis, ſiue* Ilij, *non de oſſe pubis, accepit, & probati anatomes auctores hanc omnes ſententiam ſubſcribunt.* Qualis *autem cumque ſit ea diſiunctio, morbus certe non eſt: quod nec Auicenna dixit, nec ratione probari poteſt: Sed è contrario, rem eſſe naturalem (eſt autem morbus præter naturam) eo accipimus, quod ſponte, ac momento tollitur, nec opem medicam poſtulat: neque enim* Galenus *vocat morbum, niſi tempus aliquod affectus permaneat, trito, & peruulgato documento ex lib. de diff. ſympt. c. 1. & in verbis ante repetitis ex lib. 15. de vſu part. c. 7. ſatis hoc demonſtrauit, cum*

 naturæ

naturæ ſtudium expoſuit ad fætus egreſſum ex vtero, & illarum partium tutelam, per quas egreditur. quo percipitur, partum eſſe functionem prorſus naturalem. vt omittam interim, mulieres eſſe non paucas, quæ partus laborem floccifaciunt, eumque ſe facilius ferre aſſeuerant, quam cum ſemel panem conficiendo, aut veſtium ſordes abluendo laborant. Quodque à nonnullis dicitur, a die partus, tamquam morbi, ineundam dierum, quos vocant decretorios, rationem in affectibus, qui partum ſequuntur, hoc ab Hippocratis ſententia alienum eſſe, oſtendi in propria de ea re diſputatione, ipſe enim Hippocrates à die morbi per ſe, a die partus ex accidenti, ſupputabat.

Dies decretorij ſupputandi à die partus per accidés, nō per ſe.

Quod vero idem doceat ſtatis dierum periodis morborum inſtar grauiditatem, & partum iudicari: hoc non magis probat, hos morbos eſſe, quam ſi fructuum exortum, & maturitatem dicerem morbos eſſe, & omnium rerum exortum, & perfectionem item eſſe morbum, ſi quidem omnia hæc ſuas habens periodos, vt morbi ſuas. Auctor eſt Ariſtoteles lib. 2. de ortu, & interitu, inquiens, omnium eſt ordo, & omne tempus, & vita menſuratur periodo. vanum ergo eſt, ſi dico, morbum eſſe quicquid periodo menſuratur. nec Hippocrates voluit ſignificare, partum eſſe morbum, ſed illam periodorum rationem, quam in partu docuerat, morborum ſimilitudine confirmare. Itaque nec grauiditas, nec partus morbus eſt, ſed res vtraque per ſe naturalis eſt.

Tria nos rerum genera immutant.

Verum ſcire expedit, tria eſſe rerum genera, à quibus

bus

bus permutamur, quorum primum eſt, in quo, vt viuamus, neceſſario verſamur quidem, ab eo tamen non lædimur neceſſariò, ſed plerumq; iuuamur, ea vero ſunt, de quibus Galenus libro art. med. c. 8 5. aer, alimentum, excrementum, ſomnus cum vigilia, labor cum quiete, animi affectus: alterum vero eſt, in quo non verſamur neceſſario, ſed à quo neceſſario, cum nobis occurrit, lædimur, vt venenum, verbera, & quę ſunt huiuſmodi: tertium eſt, cui conuenit cum ſecundo, quoniam in eo non verſamur neceßario, vt viuamus, & cum primo, quoniam ab eo, non lædimur neceſſario, ſed pro eius modo alias ſalutare, alias noxium eſt. Hęc *ipſa eſt, Venus, à qua non longe abeſt grauiditas, & partus, ſed Veneris commoda & incommoda ſunt à nobis explicata libro de* Continentia. *grauiditatem quoque & partum (etſi labores magni ſunt) ſi pro naturæ fiant modo, ſalutares eſſe, cum docemur illarum experimento mulierum, quæ dum liberis operam nauant, melius valent, viduę vero, & continentes frequenter ęgrotant: tum ſuadet grauiſsimorum auctoritas ſcriptorum: nam* Hip*pocrates lib. de Virginib. inquit.* Ego *vero has iubeo, quæ hæc patiuntur, cum viris quam citiſsime habitare: ſi enim conceperint ſanæ fiunt. quibus illi ſimilis accedit ratio, qua Socrates mortem naturalem docebat eſſe iucundam, quoniam naturæ lege quadam iucunditas iis rebus adiungitur, quę ſecundum naturam fiunt: ſic igitur quę ſecundum naturam fiunt, ea ſalubria quoque eſſe, cenſemus.* Ergo *tum grauiditas, tum partus*

Grauiditas, & partus ſalutares ſūt.

ſi ſecundum naturam fiat, ſalutaris exiſtimandus. I*taque nec moritur mulier vel grauida, vel puerpera ſi ſecundum naturam hęc eueniant.*

Grauida, & puerpera quādo moriatur.

Moriuntur cum alienum quid & præter naturam, & illud graue, contingit: quamobrem tum grauiditas, tum partus dicitur fieri præter naturam.

Origo rerū præter naturā in grauidis & puerperis, interna.

Quæ vero aliena contingunt grauidis, alia internam alia externam originem habent: interna eſt origo, ſi ob hiatum vteri menſes grauidis ſingulis menſibus prodeant, ſi acetabula ſint plena pituita, ſi acris pituita in ventrem à capite delabatur, & alui fluorem excitet, ſi lumborum & ventris dolores oriantur, ſi bilioſa ſit, & inde febres fiant, & regio morbo afficiatur, ſi repente mammæ gracileſcant, & lac non appareat, ſi pituitoſa ſit, & caput idcirco doleat, febriat, & corpus colore plumbeo perſundatur, ſi lienoſa ſit, ſi vteri flatuoſi, denſi, magni, parui, & quacumque ratione ad abortum faciendum proni. E*xtrinſecus vero naſcuntur ſimiles affectus, ſi mulier onus leuauerit, ſi percuſſa fuerit, ſi ſaltauerit, ſi abundantius, aut parcius alimenta, potuſque acceperit, ſi timore, & conſternatione correpta fuerit, ſi vociferata ſit, & alias intemperanter vixerit, ſi quoque præter conſuetudinem, acria, amaraue comederit, aut biberit: nam ex omnibus commemoratis fœtus corrumpuntur, & mulieres in periculo verſantur. Quod & magiſtra experientia innotuit, & ab* H*ippocrate proditum eſt libro primo de morbis muliebribus.*

Origo earundem rerū externa.

Non

Non ſolum autem ab his fœtus corrumpuntur, & ipſæ prægnantes intereunt, ſed nonnumquam eadem hæc ad tempus partus perducuntur, ipſumq; partum difficilem reddunt, quem tamen peculiariter aliæ graues excipiunt affectiones, à quibus & mulieres pereunt: ſi videlicet purgatio non fiat debita, vel fiat immodica, ſi ſecunda non egrediatur. Purgatio *vero non fit, quia ſolent vteri à partu inflammari, & dureſcere: quapropter occludũtur, & idcirco alias putrefactis purgamentis vlcera in vtero naſcũtur, alias venter intumeſcit, & lien, & crura, & dolores fiunt ad lũbos, & viſcera, et ad omnem corporis partem, fiunt quoq; rigores, & febres, & deliria, & ſurditas, & cæcitas, & ſanguinis vomitus.* Purgatio muliebris cur non fiat

Fiunt vero immodicæ purgationes ore vteri ob violentum fœtus egreſſum amplificato, & venis quibuſdam ruptis, & ea propter etiam febres, rigores, horrores, cibi faſtidia, macies, imbecillitas, pallor, tumor. Si ſecunda intus relicta ſit, febres, & dolores fiunt magni, & alias purgamenta fiunt parcius, alias abundantius, quam par eſt, venter augetur, & dureſcit, febres & rigores fiunt. Purgationes immodicæ.

Quæ vero de partu dicta ſunt, de abortu quoque dicta putabis, qui nihil aliud eſſe à multis creditur, quam partus intempeſtiuus: & ex abortu nõſecus atq; ex partu grauia patiũtur, & in ſimili diſcrimine verſantur: ſi quidem tum grauidæ, tum puerperæ, & abortum facientes ex dictis incommodis non paucę moriuntur. Abortus eadem & partus ratio.

Aliæ tamen citius, aliæ ſerius pro corporis, & affectio-

ctionis ratione, vt inquit Hippocrates lib. 1. de morb. muliebr. n. 53. & prægnantem biliosam, & ægram, speciatim dixit lib. eiuſdem num. 42. vno & triginta diebus plerumque interire. & n. 44. puerperam pituitoſam dixit mori diebus quinque, & quadraginta, deqs alia, cui purgatio non facile procedit lib. eiuſd. n. 52. & 53. dicebat, non excedere vnam & vigeſimam diem.

Periculũ in teritus ex partu quam diu manet.

Purgationis à partu tempus.

Periculum ſcilicet interitus ex partu tamdiu manet, quamdiu purgatio à partu naturaliter procedit, & diutius, ſi quid præter naturam contingat. Naturaliter autem Hippocrate auctore libro de natura pueri n. 10. & lib. 1. de morb. muliebr. n. 89. Si fœtus fœmina ſit purgatio diebus fit duobus, & quadraginta, licet fieri poſſit citra periculum diebus viginti quinque: ſi vero maſculus ſit diebus triginta, licet viginti quoque citra periculum fieri poſſit: quamquam longius etiam huic purgationi ſpacium Moſes tribuiſſe legatur, nam edito mare dies tres & triginta, edita femina duplum, ſcilicet ſex & ſexaginta conſtituit Leuitici c. 12. quod vero Hippocrates docuit illud eſt, quod eſt proditum ab Auicenna 21. 3. tr. 2. c. 33. quodque veluti compendium eſt eorum, quæ de partu ab Hippocrate tradita ſunt, de quibus ante dictum eſt. Partus, inquit, Auicenna non extenditur in maſculis vltra triginta, & in feminis vltra quadraginta dies, & plus parum. & accidunt fœtis ægritudines plurimę, ſicut fluxus, & retentio ſanguinis, quare perducit fluxus ſanguinis ad caſum virtutis, & perducit retentio menſtruorum ad

Auicẽnæ locus per pẽnditur.

febres

ſebres prauas, & apoſtemata, & multoties accidit ,,
exitura in partu difficili: & quandoque accidit eis in- ,,
flatio ventris, & fortaſſe moriuntur, & ſanguis qui- ,,
dem partus vehementioris eſt nigredinis, quam ſan- ,,
guis menſtruorum, & quoniam eſt retentionis longioris ,,
ſpacij. Hæc Auicenna, cuius ſententiam nec Aponen. diffi-
dicta 106. nec Iacobus de partibus recte accepit; pu-
tant enim, ſermonem hunc eſſe de tempore partum præ-
greſſo, in quo paritura percipit aliquas affectiones, quæ
ſint futuri partus indices: ſed ea vana eſt interpretatio,
quam nec rationibus, nec auctoritatibus probarunt. Ve-
rum loquitur Auicenna de tempore, quod ſequitur par-
tum, & poſterior Interpres pro eo, quod vetus interpre-
tatio habet, Partus non extenditur, habet, enixatio,
ſiue enixæ tempus non extenditur &c. & eſt tem-
pus puerperæ purgationi deſtinatum, de quo modo ex
Hippocrate loquebamur. & cum dixit vltra quadra-
ginta dies, ſubiunxit ea, & plus parum, ob duos dies,
quos Hippocrates vltra quadraginta memorauit, in
quo interpretes Auicennæ ſecutiuiſſe, iam conſtat. Il-
lud recte Aponenſis loco antedicto ſcripſit, Tempus au- ,,
tem purgationis femellæ quadraginta ponitur diebus, ,,
de generatione embrionis &c. ſcilicet hic eſt locus Hip-
pocrat. in libro de natura pueri, de quo ante dictum eſt.

Aponen. & Iacobus de partibus notantur.

Quod vero adiecit Aponen. ex Leuitico, Moſen ve-
tuiſſe, puerperas tamquam immundas ingredi in San-
ctuarium; niſi poſt diem octogeſimum in partu feminæ,
& poſt quadrageſimum in maſculo, hoc videtur qua-
dam

Locus Moſis.

dam egere correctione, nam Leuitici c. 12. fit mentio in partu maſculino dierum triginta trium, & feminino dierum ſexaginta ſex; & licet fiat mentio dierum ſeptem purgationis in maribus; & quatuordecim in feminis ex quibus cum triginta fiunt quadraginta, & cum ſexaginta ſex fiunt octoginta, tamen non conſtat, Moſen voluiſſe, dictos ſeptem in mare ſeorſim accipiendos à triginta tribus, & quatuordecim in femina ſimiliter ſeorſim accipiendos à ſexaginta ſex, vt ex his fiant octoginta, ex illis autem fiant quadraginta, hoc inquam non conſtat: cum ſeptem poſſint cum ipſis triginta tribus tãquã pars quędã totius eius numeri, & quatuordecim cum ſexaginta ſex ſimiliter connumerari, Sed hoc obiter.

Purgatio ſane à partu in maribus eſt dierum triginta, & in feminis duorum & quadraginta, quod in vtroq; tempus eſt longiſsimum: hocq; de partu naturali accipiendum eſt: alias vbi aliquid partui contingit præter naturam, vt poteſt purgatio ante debitum tempus ceſſare, ita poteſt vlterius produci, atque adeo incertum eſt tempus ex partu moriendi, nam poteſt mulier in partu tam maris, quam feminæ intra vigeſimum diem à partu interire, vt dictum eſt lib. 1. epid. ſect. 3. de Philini vxore, quæ in ipſa viceſima mortua eſt, & de vxore Dromeadis, quæ ſexta die interijt, & lib. 3. ſect. 2. de ea, quæ decumbebat in Mendacium foro, quæ perijt die decima quarta. poteſt quoqs puerperæ ęgritudo extendi vltra dies dictos triginta in maribus, & quadraginta in feminis: etenim idem Hippocrates lib.

Incertum tẽpus morien di ex partu.

1. Epidem.

1.Epidem. ſect. 3.ægrum 5. Epicratis *vxorem, cum poſtridie à partu febre correpta eſſet, dicit, perfecte iudicatam, hoc eſt liberatam die octogeſima, & lib. 3.ſect. 3.ait in Thaſo decumbentem apud frigidam, cum à partu purgatio facta non eſſet, & febris acuta corripuiſſet, mortuam die octogeſima (vtraque femellam pepererat) itaque ægritudinem ex partu perductam docuit ad diem vſq; octogeſimum. Sed non eſt hic ſtatus, & immutabilis in huiuſmodi ægritudinibus temporis terminus, nam poteſt multo longior fieri progreſsio pro ægritudinis natura: neque enim à partu morbi fiunt dumtaxat acuti, ſed fiunt multi quoque diuturni, qui ad multos menſes producuntur; quamobrem intelligimus terminum dierum triginta, vel quadraginta, non eſſe, vltra quem ex partus cauſſa mulier non moriatur, ſed vltra quem morbus non fiat, qui ſit partui imputandus. nam cauſſa partus dumtaxat oriri morbum exiſtimamus, cum intra tempus oritur, quo purgationes à partu prodire ſolent, vt dictum eſt, habita marium & feminarum ratione. intra id vero tempus quacumque die mulier ægrotarit, partus cauſſa, vel occaſione incidiſſe in ęgritudinem dicenda eſt, (etſi conſtaret cauſſam aliam quamcumque ad partum acceſſiſſe)* Hippocrates *enim aliquando ſcripſit, ipſo die partus ortam eſſe ægritudinem vt lib. 3. Epid. ſect. 2. ægro 12. vt etiam die abortus dixerat in ægro 10. aliquando vero poſtridie à partu, vt lib. 1.* Epidem. *ægro 5. & 11. aliquando tertio die, vt in eodem 3. Epidem. ſect. 3. ægro 2. aliquan-*

Tẽpus, quo morbus naſcitur ex partu.

C do

do die quartodecimo, vt lib. 1. Epidem. *ſect.* 3 *ægro* 4.

Hippocrat. partũ, abortum. & grauiditatem, tãquã cauſſas morborum quaſdam recenſet.

Nec dubitandum eas mulieres partus cauſſa, vel occaſione ægritudine correptas quoniam Hippocrates non alia de cauſſa partum memorauit, quam vt cauſſam indicaret ægritudinis, vt cum abortum memorat lib. eod. 3. *ſect.* 2. *ægro* 10. *&* 11. *& grauiditatem vt lib.* 1. *ſect.* 3. *ęgro* 13. *Sic enim ſolet, cauſſas ægritudinum afferre, vt patet ex alijs narrationibus, ac præſertim in mulieribus, quæ vel citra partum, & abortum, & citra grauiditatem ęgrotarunt. ſic enim ad finem lib.* 1. Epid. *in Melidia paucitatem menſium accuſauit, & in* 3. *lib. ſect.* 3. *in Thaſo mulierem dixit ex mœrore cum occaſione ægrotaſſe, & ex ſimili cauſſa Dealcis vxorem, & in* 7. *lib. Cleomenis vxorem ex laſſitudine, & Pauſaniæ filiam ex fungi eſu ęgrotaſſe narrauit. Sed & in alijs multis cauſſas ægritudinum recenſuit, vt laſſitudinem, potationem, exercitationem intempeſtiuam, calefactionem, victum prauum, curſum, venerem, quibus manifeſtum fit, abortum quoque partum, & grauiditatem, tamquam cauſſas ægritudinum narratas eſſe. Nec dubitandum quia non dixerit ex grauiditate, vel abortu, aut partu morbos exortos, vt dixit, ex laſſitudine, ex potatione, & ſimilia, nam ſatis ſuperque notum exiſtimabat, haſce cauſſas eſſe morborum: immo cum in hiſce narrationibus memorato partu, aut abortu, aut grauiditate cauſſam aliam numquam expoſuerit, eo indicauit, his ſe cauſſis acquieuiſſe.*

Itaque

Itaque concludendum eſt, non ſolum eas, quæ moriuntur in ipſo partus articulo, partus cauſsa interire, ſed illas etiam, quæ poſt partum moriuntur: etiam poſt diem triceſimum, & quadrageſimum, dum morbus oriatur ante diem triceſimum, ſi maſculus ortus eſt, vel antè diem quadrageſimum, ſi nata femina eſt. Quæ dicantur partus cauſsa interire.

Neque mortis tempus eſt obſeruandum, & æſtimandum, ſed ægritudinis principium, cum enim (vt ante dixi) morborum alij breues, alij diuturni ſint; omne genus occaſione partus naſci poteſt; cumq; in vtroque genere letales morbi ſint, & idcirco partus occaſione diuturnus, idemque letalis morbus naſci poſſit, ergò poteſt mulier occaſione partus diu ægrotare, & perire poſt dies, non ſolum quadraginta & octoginta, verùm etiam poſt plures menſes. Sed vt intelligatur partus cauſsa perierit necne, initium eſt ægritudinis obſeruandum, & his non eſt diſſimilis ratio abortus. itaque Hippocrates *lib. 1. de morb. mul. inquit, Tranſmutationes, ,, & fines eoſdem morbus habet, ſiue ex fætus corruptio- ,, ne; ſiue ex partu vteri vlcerati fuerint. De grauiditate minus dubitari poteſt, nam tempus eius ſtatutum eſt, nec poteſt mulier effugere, quin pariat, vel abortum faciat, niſi pereat ante partum, vel abortum. atque tunc non eſt obſcurum perierit nec ne in grauiditate.* Non tempus mortis, ſed ægritudinis principium obſeruandum. Abortus ſimilis partui.

Quæres fortaſſe, vtrum quæuis ægritudo ſuperueniens mulieri vterum geſtanti, quamobrem mulier ea moriatur; imputanda ſit grauiditati: cui quæſtioni ex Hippocratis *auctoritate reſpondendum eſt, qui Apho-* Aegritudo quæuis ſuperueniens in grauidis imputāda grauiditati.

» *riſm. lib. 5. aph. 30. inquit, Mulierem vtero geren-*
» *tem morbo corripi acuto, letale. At nonne morbus omnis acutus letalis eſt? hoc ſane* Hipp. *docuit lib. 1. acut. t. 8. cur ergo notat in grauida letalem eſſe morbum acutum? ſane ſuperflua videtur admonitio, niſi indicare voluit, grauiditatem grauius periculum efficere; quamobrem, quæ alias potuiſſet euadere, eo nomine quod grauida eſt, pernicioſore morbo correpta, in grauiore diſcrimine verſetur, quamobrem mortem grauiditati imputandam* Hippocrates *voluit. vtque non refert, morbum eundem acutum, poſſe extra grauiditatem interficere; etenim vult nihilominus* Hippocrates *grauiditatem cauſſam eſſe; ita non refert, vtero gerentem incidere in morbum, non quia prægnans ſit, ſed ex alia cauſſa manifeſta, vt ex ſaltatione, ex intemperantia, & aliјs quibuſcumque; nam oſtenſum eſt, nullam mulierem ex grauiditate, quæ ſecundum naturam eſt, perire, ſed accedente caſu aliquo pręter naturam, à cauſſa interna, vel externa, quapropter cum mulier grauida, morbo correpta ex quacumque cauſſa, periclitatur, grauiditati periculum & mors (ſi ſequatur) imputanda eſt. & grauiditatis exceptioni locus dandus.*

Vtrum moriri morbus ex grauiditate poſſit intra diem 23. & concepiſſe mulierē dicto tempore cognoſci.

Sed fuit olim propoſita quæſtio, vtrum diem intra vigeſimum à primo concubitu mulier incidere in morbum poſſit, qui ſit grauiditati imputandus: quamobrem, ſi vel intra hos dies moriatur, locum habeat exceptio dicta, quia prægnans defuncta ſit. Inde autem oritur dubitatio; quod nec tam paucis diebus intelligi poſſit; mulierem

lierem concepiſſe, & vtero gerere, nec Galenus viſus ſit voluiſſe, morbos ex grauiditate intra dictos dies oriri, cum cittam vocatam, prægnantibus familiarem, docuerit, non niſi ſecundo, aut tertio menſe fieri lib. 1. de ſympt: cauſ. c. 7. Verum, intra tempus propoſitum, & fieri morbos, & grauiditatem dignoſci nihil eſt, quod prohibeat, & debeat diſſuadere. Morbis orituris tempus nullum pręfinitum eſt, & quocumque tempore morborum cauſę prę ſto ſint, morbi naſcuntur, ſi corpus ad ęgrotandum paratum ſit. Si ergo grauiditas (vt ante dictum eſt) morborum, pro corporis conſtitutione, cauſſa eſt, poterit mulier grauida quandocumque morbum concipere. Quod ſi Galenum putes docuiſſe, primo menſe grauiditatis Cittam non fieri: tamen non eſt aliarum par ægritudinum ratio. Sed nec Cittam Galenus negauit primo menſe fieri. quinimmo, poſſe fieri, ex eiuſdem verbis accipimus, nam loco dicto inquit, Sic afficiuntur pleręque vſque ad ſecundum, & tertium menſem, in quarto vero deſinunt. quæ verba clare ſignificant terminum, vltra quem Citta non fiat, ſed non vnde incipiat, relinquunt tamen, vt intelligamus poſſe oriri primo menſe, & ad quartum perduci, legitur enim ἄχρι τοῦ δευτέρου, καὶ τρίτου μηνὸς, at prępoſitio ἄχρι ſignificat terminum ad quem, non à quo (vt dici ſolet) cuius termini, à quo, Galenus mentionem non fecit, vt rei notę, & receptæ; namque cum primum mulier concepit, eò poteſt morbo aliquo corripi, nec minus Citta. cumque hic Galenus ſubiungat, ſe locutum de tempore, quo fœtus

Morborum ortui nullũ tempus prę finitum.

Cittam fieri primo etiã menſe.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

fœtus conceptus dicitur græcè κύημα, non autem ἔμβρυον, noſtram interpretationem confirmat; nam Ariſtoteles lib. 7. de hiſt. animal. c. 3. docuit, ἔμβρυον dici fœtum dierum quadraginta, κύημα vero tum hunc, tum iuniorem. ergo non excluditur primus menſis, ſed poteſt illo mulier tum alias, tum Citta ægrotare. Quod poteſt quoque ſumi ex Galeni eiuſdem ad 5. aph. 61. vbi ait, faſtidia naſci in grauidis eadem, qua pica ratione: ſed faſtidia oriuntur primis diebus ergo, & citta poteſt, quia ab eiſdem cauſſis oritur. Sed accedat Ariſtotelis teſtimonium ex eiuſd. lib. 7. de hiſt. an. c. 4. diſerte tradentis, grauidis mulieribus accidere corporis totius grauitatem, oculorum caliginem, capitis dolores, his quidem die decimo, his autem tardius, vt magis, minuſue à materia ſuperuacanea tentantur. Sed, hoc, demum, Hippocratis fuiſſe conſilium, licet inde accipere, quod morbos prægnantium plerumque deſcribit abſque temporis definitione, & quamuis multi ſint, qui nonniſi fœtu adulto fieri poſſunt, tamen non deſunt, qui fieri omni tempore poſſunt.

Cõceptum primis diebus cognoſci poſſe.

Quod vero cognoſci poſſit intra diem viceſimum tertium, mulierem concepiſſe, & vtero gerere, non eſt difficile ex veterum documentis cognoſcere; Hipp. primum 5. aph. 62. inquit, Si mulieri ceſſent purgationes neque febris, neque rigor ſuperueniat, & faſtidia incidant, iudica ipſam in ventre habere. Cum autem hæc dixerit, poteſt ſæpe contingere, vt mulier concipiat, cui menſes, cum paucis ab ipſo conceptu diebus accedere de-

61

buiſſent,

buiſſent, non acceſſerint. itaque accedentibus ad menſium defectum faſtidijs, intelligitur in vtero habere, licet intra diem à conceptu viceſimum. quibus addi quoque poteſt, experimentum aquæ mulſæ, de quo 5. aph. 41. & lib. de ſterilib. inſuper Hipp. *monuit lib. de genitura, & de ſterilibus, & Ariſt. lib. 7. de hiſt. an. c. 3. obſeruandum, vtrum, cum vir ſemen emiſerit, ſicca vulua remaneat: in qua re obſeruāda licet* Hippocrates *deſideret mulierem partus peritam, tamen declarauit & partus expertem poſſe hoc idem cognoſcere: ait enim, hoc ab alijs mulieribus percipi poſſe, vt fecit cantrix illa, de qua idem* Hipp. *lib. de natura pueri. demum grauitas corporis, oculorum caligo, capitis dolores dicti ſuperius ex Ariſt. docent poſſe conceptum primis ipſis decem diebus cognoſci, nedum ante viceſimum tertium, vt proponitur. Sed ex dictis apparet, poſſe intra idem tempus mulierem ægrotare, & interire: modo ſimus memores, grauiditatem nō eſſe per ſe cauſſam ægritudinum & mortis, ſed ob adiunctos morbos, qui tamen in grauidis periculoſiores ſunt, vt ante dicebatur. Sumendumque eſt, & inter conceptus diem, & morbi exortum, ſpatium, & tempus interponi, quo indicia conceptus appareant; quod intra decem primos dies fieri poteſt, vt dictum eſt: alias ſi concipiat ſimul & ægrotet, minime iudicare hoc ſigno valemus, eam vtero gerere.*

Si quæratur ſimiliter de abortu, & de partu, ſcilicet vtrum quæuis ægritudo ſuperueniens puerperę intra dies triginta in fætu maſculo, & quadraginta duos in

femel-

Aegritudo quæuis puerperæ adueniens partui imputanda.

Examen hiſtoriæ li. 1. Epid. ſect. 3. ægro 4.

ſemella; ex qua ægritudine moriatur; ſit partui imputanda, necne: reſpondebo, partum prorſus accuſandū: hoc enim Hippocrates indicauit, cum in libris Epidemicis de mulieribus, quę à partu ægrotarunt, ſatis habuerit dicere, peperiſſe, nec magnam aliarum videatur cauſſarum rationem habuiſſe. vti quoq; cùm de grauidis verba fecit: nam lib. 1. Epidem. ſect. 3. ægro 4. Philini *dixit vxorem peperiſſe filiam, & purgatione facta ex præſcripto naturæ, cæteriſq; recte habentibus, decimo & quarto à partu die correptam igne (idest febre vt Gal. interpretatur, ardentiſſima) cum rigore; ſed eius rei nullam, præter partum, attulit cauſſam, quam, ſi aderat, & æſtimabatur, prætermittere non debuiſſet: dixit quidem purgationem ceſſaſſe; ſed ita vt videri poſſit, febrem ortam prius, purgationis vero ſuppreſſionem ſecutam potius, vt ſymptoma; quàm prægreſſam eſſe vt cauſſam. Licet enim Galenus interpretatus ſit, huic mulieri ex retenta à partu purgatione morbum & mortem contigiſſe; tamen hoc Hippocratis verba non ſignificant: quod ex duobus accipitur; primumque hoc eſt, dixit, febrem aduenisse, cum eſſet purgata ſecundum naturam* κατὰ φύσιν καθάρσιος γενομένης: Ergo *non ex retenta purgatione febris orta. Nec dicendum purgationis nomine ſecundinæ vocatæ eiectionem acceptam: quia hæc interpretatio non eſt alijs Hippocratis locis conſentanea, in quibus, agendo de mulieribus, reperitur hoc vſus vocabulo purgatio* κάθαρσις, *pro ſanguinis euacuatione; ſic 5. Aphoriſm. 61. ſi vtero gerenti purgationes*

eant,

eant, καθάρσιες παρέλθωσι, & 62. ſi non eant purgationes. ἢν μὴ πορεύονται καθάρσιες, quæ ad ſecundas referri non valent. Itaque hoc etiam loco purgationem intelligimus ſanguinis à partu; quam neceſſe eſt perſeueraſſe vſque ad diem decimumquartum; quod aliquis acciperet ex ipſius vi dictionis καθάρσιος γινομένης; quod præſentis eſt temporis participium, perinde atque dixiſſet, dum purgatio fieret, itaque vt ſeruatum eſt tempus præſens in illis; leuiter agentem, κούφως διάγουσαν; nam & hoc eſt præſentis temporis participium; ſic in hoc γινομένης debuiſſet ſeruari; quo intelligitur; purgationem manſiſſe vſque ad diem decimumquartum, namque ait Hippocrates, eo die febrem exortam, dum purgatio fieret, & alias bene haberet; ſed vim dictionis huius non tanti facio; nam Græcorum non me latet in vſu temporum licentia; & in eadem oratione τεκούσαν, quod eſt præſentis temporis verterunt in præteritum, & recte, ideſt, cum peperiſſet; Sed me res mouet ipſa: nam ſi purgatio ſecundum naturam proceſſit, & alias leuiter habuit, hoc vſq; ad diem, quo cœpit ægrotare, perſeueraſſe oportuit: nam ſi ante illud tempus deſiiſſet, dici non potuiſſet, factam ſecundum naturam eſſe: neque contemnendum, ſi quis hoc confirmet eo, quod dictum eſt, appoſito pharmaco, ideſt peſſario vocato, ταῦτα ἐκουφίσθη, ſecundum hæc leuata eſt, hoc eſt dolores vteri (quos ait die decimoquarto exortos) ſublati, purgatione (quam indicat eodem tempore cohibitam) reuocata, cum reliqua remanſerint, & mulier defuncta ſit. argumento autem

 eſt

eſt, febrem à retenta purgatione ortam non eſſe, quia
reuocata purgatio nihil opis aduerſus febrem attulerit.
Cum ergo dicitur, huic mulieri, febrem à ſuppreſſa pur-
gatione ortam eſſe, interpretatio eſt verbis Hippocra-
„ *tis minime congrua. Accedit & alterum:* Nam Hip-
„ *pocrates inquit, decimo & quarto die ignis inuaſit cum*
„ *rigore. huic cor primum dolebat, & hypocondrium dex-*
„ *trum, muliebrium dolores, purgatio deſita eſt, quibus*
verbis non temere, & abſque ordine res enarrauit, nec
crediderim illud aduerbium, primum, ſine cauſſa appo-
ſitum; ſed importune appoſitum eſſet, niſi cætera ordine
narrare conſtituiſſet, eoque accipiendum, purgationem
poſtremo loco narratam pro cauſſa non receptam ab Hip
pocrate, nam cauſſa vt præcedit, ita priore loco afferri
debuiſſet, niſi quis narrata illa quatuor ſymptomata,
eodem tempore putet exorta: & illud, primum (græce
tamen ſignificantius, ἀρχομένης cum inciperet, ſcilicet fe-
brire) dolorem cordis comprehendere, & præcordij de-
xtri, & muliebrium, & purgationis defectum; tamen
cuncta hæc febre poſteriora eueniſſe, dictio illa demon-
ſtrat: eoque efficitur, partum, licet naturalem, ægritu-
dinis cauſſam fuiſſe, non qua naturalis fuit, ſed qua
nonnihil præter naturam latuiſſe neceſſe eſt; vt dictum
„ *ſit ab Hippocrate ſecundum naturam purgatione facta*
„ *& alias leuiter degentem, quia quod latebat, nondum*
apparuerat, à quo febris oriri potuit die decimoquar-
to, quam ſecuta ſunt quatuor enarrata ſymptomata:
quapropter, ſi ſuppreſſio purgationis febrem induxit, hoc
tamen

tamen debuit partui adſcribi, quia purgatio in fœminæ exortu ſecundum naturam ad diem quadrageſimum per ducitur, licet poſſit etiam ſine periculo ad diem vigeſimum quintum deſinere. Cum autem huic mulieri die ceſſauerit decimoquarto, hoc ſine periculo fieri non potuit. Sed non hoc agitur, idque ſolum admonemur, quod Hippocrates, cum partum memorat, alio cauſſæ genere prætermiſſo, partum ipſum pro cauſſa accipi, voluerit: non tamen qua naturalis eſt, licet multis diebus naturalis videatur; quod eſt dignum animaduerſione: nam in alia eiuſdem libri narratione, dixit, Epicratis *vxorem biduo ante partum riguiſſe vehementer ſine calore, tertio die peperiſſe femellam, & reliqua omnia eueniſſe pro ratione,* καὶ τ᾽ ἄλλα πάντα κατὰ λόγον ἦλθε, *ſi ergo alia omnia ſecundum rationem, ergo non ſolum ſecundarum eiectionem (quod aliqui dixerunt) ſed & purgationem à partu factum oportuit ſecundum rationem: tamen productus eſt morbus vſque ad diem octogeſimum. Ergo morbi cauſſa grauiditas & partus, cum lateret aliquid; quamobrem & rigor ante partum acceſſit: etſi naturalem fuiſſe partum ſignificauit. quibus ſimilia leguntur eodem libro de Dromeadis vxore, quæ non quidem riguit ante partum, ſed femellam peperit, & alia omnia facta ſunt ſecundum rationem, vt in priore. Verum hæc breui mortua eſt, nec aliam ob cauſſam, niſi quia partus non erat naturalis, vt videbatur, & latebat anguis in herba, quod euentus docuit.* Nec *Valleſius perſuadeat, facta omnia ſecundum rationem quia*

 ſecun-

ſecundinæ eiectæ, etenim ſecundinarum eiectio non ſunt omnia, ſed & purgationem ſecundum rationem à partu factam, verba illa; & alia omnia, comprehendunt, nec item perſuadeat morbum huic accidiſſe, ob purgationem ſuppreſſam intempeſtiue, nam ſi primo die partus omnia ſecundum rationem euenere, ergo & purgatio. cumque die altera febris orta ſit; non ergo à ſuppreſſa expurgatione, ergo à partu, qui non erat, vt videbatur, naturalis, cum intus laterent, & quieſcerent morbi ſemina, quę non eodem ſemper tempore germina emittunt. Dicemus quidem à ſuppreſſa poſt partum purgatione, in Thaſo ægrotaſſe mulierem, de qua lib. 1. Epid. ſect. 3. ægro 2. cum ſpeciatim ſcriptum ſit à partu illam febre correptam; cum purgatio facta non eſſet, καθάρσιος μὴ γινομένης, *quod etiam dicendum de illa, quę libro eodem inferius dicta eſt in Cyzico gemellos cum difficultate peperiſſe nec valde purgatam eſſe,* οὐ πάνυ καθαρθείσης, *quod & libro 2. ſect. 2. totidem verbis proditum eſt. In his ergo Hipp. ſatis habuit pro cauſſa ægritudinis partum memoraſſe vt lib. eiuſdem 3. ſect. 2. ægro 10. & 11. abortum recenſuit (quo ambæ illæ mulieres defunctæ ſunt) omni omiſſa aliarum cauſſarum mentione: alias tam de viris, quam de mulieribus agendo, cauſſas attulit nominatim varias, quarum antea mentio facta eſt. Itaque grauiditatem & partum ſatis idoneas cauſſas (etſi morbus alias cauſſas habuiſſet) & periculi & mortis exiſtimabat, vt ante notatum eſt. Sed reprehendet hanc (video) ſententiam,*

tiam, qui hęc legerit apud Aponenſem Conc. *diff.* 106.

Si febrem poſt partum contingat fieri naturalem ex » malitia regiminis, & vniuerſaliter à quacunque cauſ- » ſa manifeſta, nullo modo computandum à partu, ſed à » febre ſolum, cum in nullo dependeat ab eodem, ſi pauci » etiam inter partum & febrem intercedant dies. hæc ibi. » quibus verbis ſignificatur aperte, ſi morbus mulierem poſt partum naturalem corripiat ob cauſſam manifeſtam, illam partui non debere imputari. Verum quod Aponen. ait, dies ęgritudinis poſt partum naturalem exortæ à die primo ægritudinis, non autem partus ſupputari debere, hoc ſane dictum eſt ex Hippocratis ſententia, qui morbi cuiuſque dies (etiam poſt partum præter naturam) à primo die morbi, non à die partus, niſi ex accidenti, vt ſuo loco explicatum eſt, numerabat. quod vero ait, ſi morbus oritur poſt partum naturalem ex cauſſa manifeſta, nullo modo à partu pendere, hoc neque eſt de ſententia Hippocratis dictum, neque alias demonſtratum, contra vero ſuperius demonſtratum eſt morbos eoſdem grauiditati, aut partui accedentes longe eſſe, quam cum alias fiunt, perículoſiores: itaque contra Hippocratis ſententiam, falſoque dictum eſt, eos in nullo à partu pendere. Ergo quacumque prægnante, vel Concluſio. *abortiente, aut poſt abortum, aut pariente, vel poſt partum defuncta, dum intra dictos dies triginta in maribus, vel duos & quadraginta in fœminis, vel ſi in ipſo die trigeſimo, aut quadrageſimo ſecundo morbus oriatur (quibus exactis diebus iam non dicitur partus*

cauſſa

cauſſa morbus oriri) exceptio locum habebit.

Sed quæri poteſt, ſi mulier ex quacumque cauſa vtero laboraret (quiſquis ille morbus ſit) atque interim conciperet, & grauida, vel abortu facto, vel à partu moreretur, cui mors huius tribui deberet? num labori primo, ita vt exceptio locum non habeat? nequaquam: ſi namque cum illo labore ita vixit, vt concipere potuerit, dubiò procul abſque conceptu viuere diutius potuiſſet, ergò mors ea tribuetur grauiditati, aut abortui, aut partui, & exceptio locum habebit.

Quæri quoque poteſt, ſi mulier vtero ex quacumque cauſſa laboret, interimque concipiat, & poſt abortum, aut partum intra tempus dierum triginta, aut duorum & quadraginta ægrotaret, & ſanaretur vel intra, vel vltra eoſdem dies, atque manente eodem vteri labore aliquot diebus, quotcumque vltra præfatum numerum eodem iterum morbi genere capiatur & pereat, erit ne mors partui, vel abortui tribuenda, quoniam recidiua ſit, quæ naturam refert prioris morbi & in eiuſdem morbi cauſſas refertur? nequaquam: quoniam vbi ſanata ſemel eſt poſt partum, vel abortum, iam eſt illi ſtatui, in quo fuit ante conceptum, reſtituta: quo tempore ſi ex vteri labore perijſſet, nulla exceptionis ratio habenda fuiſſet, cum neque grauida eſſet, neque abortum feciſſet, neque peperiſſet. Similiter igitur eadem prætereunda exceptio eſt, cum poſt recuperatam valetudinem iterum ægrotat, ſed extra tempus puerperarum purgationi aſſignatum. Neque dicenda eſt recidiua

cidiua ſimpliciter, quæ in partum, vel abortum referenda ſit, quia dictum extra tempus iam nulla vis eſt, & ratio habenda eſt nulla partus, vel abortus: cumque ſumatur, illam ſanitati priſtinæ reſtitutam, neceſſe eſt, vitium illud vetus vteri à noua cauſſa externa vel interna, vt contingit ſæpe ſine conceptu, irritatum eſſe.

Sed quæſitum eſt illud quoque, ſi vterus, antea bene & ſecundum naturam conſtitutus, dum grauida mulier eſt, vitium contrahat, aut poſt abortum, vel partum; ęgrotetque mulier intra purgationis tempus, ſi interim occidat, mors ea partui, aut grauiditati tribui debet, vt dictum eſt; ſed ſana hęc euadat quandocumque: Si vltra purgationis tempus denuo eodem morbo capiatur, & noua cauſſa nulla acceſſerit, erit ne ſecundus hic morbus grauiditati imputandus, aut partui, adeo vt exceptioni ſit locus? omnino, ſi conſtet nouam cauſſam nullam aduenißе, quoniam recidiua eſt, cuius eadem eſt, & prioris morbi natura, atque ceſſauerit licet cauſſa remotior, grauiditas, vel abortus, vel partus, propinqua tamen eadem manet, vteri ſcilicet vitium à remotioribus illis cauſſis exortum, in quod ſequens morbus referendus eſt. Verum eſſe hanc recidiuam, & nullam adueniſſe cauſſam internam ſaltem (ſi fortaße de externa eſſemus certi) hoc eſt ad probandum, & demonſtrandam difficillimum. Nec ſimilis caſus eſt ei, de quo dictum eſt ante, ſi morbo capiatur mulier grauida, vel à partu, aut abortu, acceſſerit licet alia euidens cauſſa, & intereat; mortem eſſe grauiditati,

tati, aut partui imputandam. non eſt res ea, inquam, ſimilis: nam in hac extat nota cauſa ægritudinis grauiditas, aut partus, aut abortus, ſed in re propoſita nihil eſt quod doceat eſſe recidiuam, & vteri vitium ſemper perſeueraſſe, a quo vt prior, ita poſterior morbus exortus dici poſſit: nam etſi potuit perſeuerare, & interim non eſſe moleſtus (vt eſt in omnibus rebus viciſſitudo quædam laboris, & quietis) non eſt tamen neceſſarium, & perſeueraſſe vitium illud, & ex eo morbum letalem ortum eſſe, hoc eſt ex ijs, quæ nequeunt probari, & demonſtrari, proptereaque in hoc caſu locum exceptio non habebit.

F I N I S.

MARSILII CAGNATI

DE LIGNO SANCTO PRIMA DISPVTATIO.

NON eſt, quod aliquis miretur amplius, incredibilem opinionum varietatem in plantarum generibus diuerſarum recognoſcendis: etenim non illæ ſunt dumtaxat huius diuerſitatis cauſſę, rerum genere differentium ſimilitudo, nominum confuſa varietas, linguarum diuerſitas, auctorum in ijs deſcribendis negligentia, & aliquorum (dicere liceat) imperitia: Sed pręterea ambitio, animi contumacia, lucri cupiditas, & inſitum quorundam ſtudium contradicendi, & nouas, licet abſurdas, opiniones ſuſcitandi. Quod experti nuper ſumus, dum ageretur de ligni cuiuſdam, quod ſanctum vocatur, recognitione: cum res iamdiu citra controuerſiam probata, & in vſum citra omnem ſuſpicionem recepta, ad diſquiſitionem per ſciolos nonnullos, rerum cupidos no-

 ua-

narum, reuocata eſſet. De qua re, poſtquam in publico congreſſu diuerſorum opiniones exploratæ ſunt, & auditæ, neceſſarium quoque viſum eſt (quod facile quiuis confiteretur) ea litteris tradere, quæ veritatem patefecerunt, atque illuſtrarent.

Dubitatum eſt igitur de huius ligni tum genere, tum ſalubri facultate: propterea quod lignum ſanctum verum non videatur: Sed (vt quibuſdam perſuaſum eſt) nouum ſit ligni genus, nunc primum Romam *delatum, & illud ſylueſtre, ac fabrorum potius opificijs, quam medicinę idoneum. quod minus pingue ſit, vt pote ex quo oleum extrahatur minore copia, quam ex ligno ipſo ſancto. quod ei cortex non adhæreat vehementer, ſed facile decidat. quod rimis nonnullis dehiſcat. quod ex nauigatione vitium aliquod contraxerit. quod ex eo decoctum (vt vocant) conficitur acrius multo, quam ex alio quodam genere, quod ſolum vere lignum ſanctum, & guaiacum à nonnullis creditur. quod demum obſeruatum ſit illis, qui huius decocto vſi ſunt, nocuiſſe. Verum, vt intelligatur, quale ſit hoc ligni genus, de ligni ſancti nominibus, & differentijs neceſſe eſt nonnulla ex auctoribus repetere. Atque illud inprimis ex* Fallopio, *qui libro de morbo gallico cap.*

Nominum confuſio.

„ *39. inquit, habemus igitur guaiacum, & lignum ſan-*
„ *ctum, quamuis in conſultationibus ſumamus has arbores indifferenter: quibus verbis ſignificauit, illud, quod vere guaiacum eſt, ex deſcriptione* Conſalui Ferdinandi, *vocari conſueuiſſe lignum ſanctum. Quæ fuit*

no-

nominum confuſio Braſauoli quoque tempeſtate, qui libro de morbo gallico, differens de guaiaco, inquit, vocatur & lignum ſanctum, & palum ſanctum, & li- » gnum crucis. hæc ille. Cumque iam diu proditum ſit, lignum, quod ex inſula Sancti Dominici ferebatur, dictum eſſe guaiacum, & quod ex inſula Sancti Ioannis dictum eſſe lignum ſanctum, tamen Alphonſus Ferrus ſcribens de morbo gallico, & ligno ſancto, duo hæc, & tertium, quod ex inſula ſancta crucis vehebatur, vocauit promiſcue lignum ſanctum. itaque de nomine certandum non eſt, ſtatuendumq; ligni ſancti nomine guaiacum etiam ſignificari.

Sunt igitur duo iam ligni genera, hoc nomine alterum, cuius fuit Romæ poſtremis hiſce temporibus vſus admodum vulgaris, & frequens, meditulliumq; habet nigrum quidem, aut nigreſcens ex rufo, ſed orbe non magno, nam lato valde circundatur albente circulo (vocamus autem nigrum, licet aliquando color videatur medius nigrum inter & rubrum, & leonatum appellant) alterum vero, cuius non fuit his eiſdem temporibus frequens adeo, & vulgaris vſus, cuius nigreſcens meditullium tantum eſt, vt albens circulus vix æquet digiti craſſitudinem. eſtque in hoc genere varietas aliqua, nam alterum habet medullam altero nigriorem. Sed eſt genus tertium ab his diuerſum, quod nigri quidem habet plurimum, ſed partem albam diſtinctam habet nigris intercurrentibus latis maculis, fere quadrangularibus, quibus externus ille circulus Ligni ſancti differentia.

 ex

ex albo, & nigro diſtinctus, coronæ cuiuſdam ſpeciem exhibet, cuius decoctum amarum quidem, ſed abſque acritudine percipitur. videtur denique genus quartum eſſe, quod rufum eſt fere vniuerſum, cortice excepto, quodque in eius medio nigri aliquid apparet. cuius decoctum eſt ſine acrimonia modice amarum, de quo Braſauola locutus eſt, vt paullo poſt viſuri ſumus.

Sed neque de hoc, neque de tertio genere controuerſia erat, deque neutro locuti ſunt, qui ſecus opinantur. Sed quæſitum eſt de ſecundo genere, ac primo. Vtrum ſit vnum ligni genus, an duo, quorum alterum ſit lignum ſanctum, alterum minime: hoc igitur explicandum eſt, quo etiam vtrum ſit præſtantius, & efficacius intelligatur.

Lignũ propoſitũ vtrũ ſit lignum ſanctum.

Conſtat igitur primum, neutrum horum eſſe genus illud tertium, quod Fallopius negabat reperiri eius tempeſtate, quoniam illud erat ſine vlla nigredine, & ſubſtantia conſtabat tota, vt ille inquit, flaua. cuius tamen generis aliquid Romæ videmus à pharmacopolis exponi, cuius aliud pene nihil habet nigri, aliud minimum. quod non eſt poſitum in controuerſia. Nec eſt hoc, de quo diſſeritur, quartum illud à Braſauola deſcriptum, cuius meditullium fere totum erat rubrum, de quo nihil aliud docere potuit, niſi id, quod pharmacopola quidam Venetijs dicebat, lignum eſſe Indicum, & ſaluberrimum, cum alioqui Braſauolus eo numquam ſe vſum profeſſus ſit. niſi decepti ſint, quod pro diuerſo ge-

nere acceperint, illud, cuius meditullium interdum, (vt dictum eſt) ex nigro vergit ad rubrum, cum vnum ſit; atque adeo quartum hoc eſset alterum ex dictis: quod eſt valde probabile, cum facile ſit in re noua, & paucis bene cognita, labi, & decipi.

Sed neq; ſunt duo illa ligna ex vna & eadem arbore, vt alias quidam exiſtimarunt, qui ſibi perſuaſerunt, nigriora ligna ex trunco cæſa, minus nigra ex ramis: Non ita res habet, nam, ſi non conniuentibus oculis rem exploremus, facies eadem in maioribus lignis, atque in minoribus apparet, cuius ſcilicet arboris truncus habet exiguam nigredinem, eiuſdem & rami habent exiguam, & cuius truncus amplam habet nigredinem, eiuſdem, & rami amplam habere reperiuntur. ergo non eſt arbor vna, ſed duas eſſe neceſsarium eſt.

Si quæratur, ex his vtrum ſit Guaiacum nuncupandum, dicam, vel vtrumque, vel id, quod orbem internum nigrum habet ampliſſimum, & albente anguſto circulo veſtitur: namque huic illa congruunt adamuſſim, quæ de Guaiaco auctores, huius rei ſtudioſi, iamdiu antea prodiderunt. vtrumque Guaiacum dici poſſe, Manardi Ferrarienſis auctoritate comprobari poteſt, qui, in epiſtola ad Cracouienſem Epiſcopum, vtrumque deſcripſit: cumque tertium dicat vocari proprie lignum Sanctum, & primum vocet guaiacum: de ſecundi nomine nihil dicat; ſi tertium proprie lignum ſanctum dicitur, reliquum eſt, vt ſecundum quoque Guaiacum dicatur. Quod ſi cui hæc argumentatio mi-

Nomen Guiacum cui conueniat.

nus

nus arrideat, ſaltem Manardus docuit; primum genus, cuius pars interior nigra magna eſt, exterior autem alba modica, Guaiacum eſſe; atque adeo lignum hoc, cuius eſt vſus Romæ minus hodie frequens, ipſiſſimum Guaiacum eſſe, intelligitur. quodque deſcriptum eſt à Monarde *Hiſpalenſi medico (cui multum hac præſertim in re tribuendum eſt) hoc ipſum eſt, aut nullum, cum dicat, Guaiacum habere matricem magnam, & nigricantem: cum alterum, cuius eſt vſus hodie frequentior, matricem, vocatam, nigricantem habeat exiguam: quod tamen non negauerim eſſe ex* Guaiaci *genere, ſed equidem dixerim, eſſe aliud ab eo, quod eſt à Monarde deſcriptum, ad cuius manus, par eſt, tantum illud perueniſſe, quod ipſe deſcripſit, qui cum faciat illius quoque mentionem, quod ex inſula Sancti* Ioan*nis de portudiuite affertur; quod ait eſſe priori quidem ſimile, ſed inferius magnitudine, & propemodum ſine matrice; hoc non primum eſt, vt ille ait, nec ſecundum poteſt eſſe: nam ſecundum quoque matricem habet nigreſcentem, & eam ſatis magnam, etſi minorem ea, quæ in priore ligno eſt ampliſſima: & præterea non eſt arbor priore inferior celſitudine: vidimus enim Romæ, atque nunc exſtant, craſſiſſima ex eo trunco ligna, quæ excelſam non minus priore arborem hanc eſſe demonſtrant.* I*taque neceſſe eſt, ſtatuere, ſecundum hoc genus fuiſſe Monardo incognitum. Conſaluus* F*erdinandus, qui naturalem* I*ndiarum hiſtoriam primus ſcripſit, & primus orbi noſtro lignorum huiuſmodi figuram verbis*

bis exhibuit; cum dicat, Guaiacum non ſolum naſci in inſula Sancti Dominici, Sed celebre quoque illud eſſe, magnique æſtimatum, quod ex inſula beata vehebatur, & Indos alios, atque alios, Guaiacum aliud, atque aliud, vt illis videtur, ſeligere, dicatque Guaiacum habere materiam propemodum nigram; nec de amplitudine eius, vel anguſtia, quicquam ſcribat; locum relinquit nobis in relligendi, Guaiaci nonnullam eſſe varieatem, præſertim ex ſoli varietate, quamobrem aliud matricem illam nigram habeat alio vel ampliorem, vel anguſtiorem. itaque relicto tertio ligno; quod in inſula Sancti Ioannis naſcitur, cui peculiariter fuit nomen lignum ſanctum; duo dicimus eſſe Guaiaci genera in Vrbe, illaque in primis mutuo diſſidentia matricis nigreſcentis amplitudine. Quorum illud, quod matricem habet ampliſſimam, non eſt nuper in Vrbem delatum, ſed multos iam ante annos. quod aromatarij teſtantur multi, præſertim ſeniores, & mercatores; & affirmatum eſt (quod maioris ponderis teſtimonium eſt) ab homine Romano, medicoque clariſſimo; qui cum ſumma laude, & admiratione annos fere quinquaginta exercuit in ipſa Vrbe medicinam; Alexandro Petronio, ſcribente de morbo gallico iam ante annos triginta ſex: is enim libri quarti capite primo, caute admodum hæc lignorum genera deſcribens, quæ in Vrbem ad illud vſque tempus delata, teſtatur, primum ait genus vocari Guaiacum, cuius interior pars nigricat, exterior ſub pallida, & veluti lineis quibuſdam ad fuſcum Lignum de quo agitur non eſt nouũ in Vrbe.

incli-

inclinantibus, ac æque diſtantibus per longum interſecta. alterum vero peculiari nomine carere, cuius pars exterior magis ad album vergit, neque eſt tam manifeſtis lineis diſtincta, interior vero nigrum quidem colorem oſtendit, ſed minori orbe, quam prius. Ergo *lignum hoc aliorum nigerrimum Roma non iam primum, ſed diu ante vidit, & experta eſt. Sed non Roma ſolum verum & reliqua* Italia: *namque Manardus Ferrarienſis loco ante dicto duo hæc eadem ligni genera deſcribit, quemadmodum & tertium, quod totum eſt album, vt à* Petronio *quoque dictum eſt, cuius generis hodie quoque trunci quidam viſuntur: idque peculiariter lignum ſanctum dicebatur, de quo non agitur. Sed & Braſauolus item Ferrarienſis, eadem duo genera cognouit, & teſtatus eſt, primum genus proprie Guaiacum vocatum eſſe, cuius eſt ampla, nigraq; medulla.*

Error quorundam. *Qui ergo ligni genus hoc opinantur nouum eſſe, toto aberrant cælo, decepti eo, quod mercatores ſecundum genus (quod nec nomen habere proprium* Petronius *ait) Romam crebrius detulerunt, eiq; adſueti pharmacopolæ quidam, mixtionem magis, quam recognitionem medicamentorum edocti, cum primum deguſtarunt genus hoc, diuerſitatem admirati, & veritatis ignari, lignum ſanctum eſſe negarunt, quaſi ſanctũ ſit alterum, cuius frequentiorem vſum cognouerant; cum tamen neutri nomen hoc à primis auctoribus inditum ſit, ſed vni tertio generi, de quo non diſſeritur. inualuit tamen conſuetudo, vt omnia promiſcue genera li-*

gnum

gnum ſanctum vocentur, vt ante dixi.

Quod vero quidam ſylueſtre genus hoc eſſe dicant; hoc ſane (niſi ioco dictum ſit) plane ridiculum eſt. Si quidem traditum à nemine ſit, harum arborum genus vllum ſatu, cultuque, non ſponte naſci; nec in ſyluis prouenire: Hac *late colles, campique patentes,* Hac *omnis veſtitur ager, inquit noſter Fracaſtorius; quamquam poetarum licentia poſterius cecinit,* Hanc *gens illa colit; ſtudioque educere multo Nititur: ſed qui rerum* Indicarum *hiſtoriam prodiderunt, de huius ligni cultura ne verbum quidem: atque Conſaluus* Ferdinandus *teſtatus eſt, tanta copia in inſula Sancti Dominici prouenire, vt eo intelligatur, ſponte naſci, & abſque cultu: & idcirco ſylueſtre eſſe arboris genus: quamobrem vanum ſit exiſtimare lignum aliud ſylueſtre ſanctum, & aliud ſatiuum eſſe: poſſet dici ſatiuum, quod translatum in aliud cælum ab* Indis *remotũ, ſatuque ortum eſt; cuius ſunt plantæ Romæ nonnullæ, quarum tamen ligna, neque acrimonia, neque amaritudine poſſunt cum eo, quod ex* Indis *affertur, comparari. Sed apud* Indos *genus aliquod eſſe ſatiuum, hoc neque* Conſaluus *dixit, neque alius quiſquam eiuſmodi auctor hiſtoriæ. Omne igitur lignum ſanctum ſylueſtre. quod ſi tandem ſit aliqua ſylueſtris, & ſatiui differentia, illud potius ſylueſtre dicendum eſt, cuius nigrum eſt anguſtius meditullium, quoniam ligni eius ſuperficies ſæpe inæqualis, & tuberoſa reperitur (vt ſolent illæ eſſe arbores, quibus cultura nulla adhibetur)*

Lignum ſanctum omne ſylueſtre.

Cortex eius [illegible]

quam alterius, cuius eſt ampliſſimum meditullium, læuiſque ſuperficies, & minus inæqualis.

Sunt ergo vere duo Guaiaci genera (vel duæ ſpecies, ſi malis ita dicere) alterum quod medulla nigra conſtat ampliſſima, alterum, quod eadem conſtat anguſtiore.

Oleum ex Guaiaco.

Nec moueat aliquem, quod Fallopius dicat, oleum è ligno ſancto copioſius exprimi, quam ex Guaiaco: nam loquebatur de tertio genere, cui peculiare nomen fuit lignum ſanctum, ex Inſula Sancti Ioannis, non autem de ſecundo, cuius vſus fuit his annis Romæ frequentior, vt ante dixi: quamobrem ſi recuſet aliquis appellare primum genus lignum ſanctum, cogitur is & ſecundum pariter genus recuſare: alioqui compertum eſt, oleum ex Guaiaco primi generis copia non minore, quam ex altero, educi, & ſunt hæc Antonij Galli verba. Guaiacum vnguinoſum, vt à quo accenſo reſina profluat. palus vero crematus nullam, aut perexiguam exudat pinguedinem. Sed quid ſi ex eodem penitus arboris genere lignum aliud plus, aliud minus olei effundat? eoque efficiatur, vt ex ligno ſancto proprie dicto alias plus, alias minus olei, quam ex guaiaco extrahatur: quamobrem auctores, nondum ſatis re: quippe noua, nec de facie ſatis, neque tam multis experimentis explorata, & cognita, potuerint de re eadem contrarium vere affirmare, atque adeo opus ſit ex alijs, non ex olei copia, vel inopia, de Guaiaci, & ligni ſancti natura, & viribus cognoſcere, & indicare.

Cortex cur facile decidat.

Nec moueat etiam, quod illi cortex facile decidat, nec

nec adeò ligno adhæreat, tamquam non illud ſit, quod à Fernelio deſcribitur, à quo laudatum illud eſt, cuius cortex proxime adhæret; namque Monardes Hiſpalenſis *ait, cùm Guaiacum ſiccatur, corticem facile decidere:* Neque *à Fernelio damnatur lignum, cuius cortex minus adhæret ligno, quaſi non idem ſit genus, ſed ei præfert in eodem genere aliud, cuius cortex adhæret magis: quia ſignum hoc eſt ligni non verioris, ſed recentioris, itaque & vtilioris. quæ fuit Fallopij quoque admonitio.*

Nec item moueat, quod Vlrichus ab Hutten *ſcripſerit, optimum rimas non facere, quas in priore ligno interdum vidimus: quoniam aliud eſt, lignum tamquam falſum, & adulterinum damnare, quam in eodem genere eligere, quod eſt optimum. Accedit Vlrichum non negaſſe rimas, ſed tantum, à ſe nondum viſas, profeſſum eſſe, inquit enim, vt quam minimum biet, neque enim adhuc vidimus, qui rimas traxiſſet, & qui vendunt fatiſcere negant: hæc ille. ſed tempus poſtea docuit, etiam fatiſcere, itaque Fernelius, neque facile videas, quod rimas traxerit. hoc non eſt ſimpliciter, & omnino rimas negare. Sed eſt proditum à Palmario lib. 1. de lue venerea cap. 10. lignum guaiacum ſæpe dehiſcere, & rimis, ac fiſſuris diffindi. quod & nos interdum vidimus. itaque rimæ non faciunt generis, ſiue ſpeciei differentiam.*

Rimæ in Guaiaco.

Quod vero ſit lignum hoc fabrorum opificijs accommodatum, non eſt ridendum: quoniam Conſaluus idem

Guaiacum opificiis ac cõmodatũ.

teſtatus eſt, ex Guaiaco apud Indos *rotarum fieri radios, & inſtrumenta ad ſaccharum conficiendum. Nec propterea minus ad vſum medicinæ recipi debet: namqs, & E*benus*, opificiorum elegantiæ nata, locum habet inter remedia, quod de ſantalo, & de ligno aloe vocato verum eſt, ne dicam de margaritis, de hyacintho, zaphiro, carbunculo, & alijs gemmis mulierum maxime ornatui naſcentibus, nec minus ad morbos curandos conquiſitis.*

Vitium ex nauigatione.

Vtrum autem vitium aliquod ex nauigatione contraxerit, de hoc ſane dubitare, ad docendum, hoc ligni genus eſſe, aut non eſſe lignum ſanctum, nihil conducit: cum in eodem prorſus genere, aliud vitio carere, & aliud quoque poſſit vitioſum eſſe. Fallopius certe docuit, non poſſe nos vti lignis huiuſmodi recentibus ob longam nauigationem: quamobrem, & rancida fiunt. at hoc non eſt dictum de aliquo peculiari genere, ſed generatim, & vniuerſe: quia ob regionum diſtantiam veteraſcit prius, quam ad nos comportetur. poteſt etiam cortex ob tenuitatem vitium contrahere, ſi tangatur à maris aqua. Lignum vero craſſum, & ſolidum non adeo facile, Illud probabile non eſt, maiorem inde acrimoniam oriri; quæ tamen horum lignorum laus eſt præcipua.

Acrimonia in ligno ſancto laudata.

Quod vero in decocto damnatur acrimonia, quamobrem & linguam, & fauces pungit, & vellicat: hoc illud eſt, quo id altero præſtantius, & efficacius cenſeri debet ad luem veneream debellandam, ſed illud animaduer-

maduertere pretium operę eſt, Antonium Gallum, negaſſe, acrimoniam in ligno ſancto, cum de ligno loqueretur, ex inſula S. Ioannis *delato; ſed non de Guaiaco, de quo noſtra eſt diſputatio. ſed non eſt minor de hac re auctorum varietas, quam de oleo, & horum lignorum pinguedine, vt ante dixi.* Ioannes *Manardus epiſtola illa ſecunda ad* Cracouienſem *Epiſcopum dicebat, genus tertium, quod nigri nihil habet, ideo præſtantius eſſe, quia eſſet acrius, atque odoratius; cum à Gallo contraria de hoc eodem ligno tradita ſint. habemus tamen ex Manardo. Si, qui lignum hoc damnant, iidem fatentur eſſe, quam alterum acrius; valentius quoque eſſe, ſi non dicere, ſaltem ſentire; eoſdem cogi.* Cumque *alterum, quia minus eſt acre, ideo multis placet; hi ſane illud probant, quod eſt infirmius, & aduerſus contumaces ægritudines minus potens, & gratię magis videntur ſtudere, quam ægrotorum incolumitati. quodque acrius eſt, illud poteſt aqua temperari, quod eſt minus acre, non poteſt aquę mixtura maiorem acrimoniam recipere. Sed & Antonius Gallus cap. 4. lib. de morbo gallico, cum potum vellet mitiorem conficere, curabat partem nigram demoueri. Sed non eſt vllus tam rudis medicus, qui ignoret, ex eodem ligni genere, pro varia hominum natura, & morborum, varium fieri poſſe, ac debere Decoctum nuncupatum: hocque præſtari etiam, portione aquæ dempta, vel addita conſueuiſſe. Dotes autem ligni huius eſſe acrimoniam, & amaritudinem, Fallopius diſerte docuit in cap. 41.* *inquiens,*

Decoctũ ligni ſancti vt mitius fiat.

Dotes ligni ſancti.

„ *inquiens*, Primum *ſi deradatur ſtatim percipiemus duo,*
„ *amarorem quendam, quo explebitur totum os, dein-*
„ *de acredinem inſignem, quę ſtimulat palatum, tertio*
„ *ſi decoquamus in aqua, primum amareſcit in ore, dein-*
„ *de mordicat. & cap. 44. Si decoctum ſit turbulentum,*
„ *valde amarum, & acre, bonum eſt, &c. & huiuſmo-*
di decoctum eſt, quod ex hoc ſit ligno, de quo diſſeritur. quod omnino profiteor eſſe præſtantius, quoniam præter modo dicta, communis auctorum conſenſus eſt, illud lignum ſanctum præferendum, & tamquam optimum eligendum, cuius pars maxima nigreſcit interior. hoc ait etiam Maſſa ſcribens de morbo gallico tract. 1. c. 2. ait Vlricus ab Hutten cap. 6. Aloiſius Robera cap. 4. Antonius Gallus in præfatione de ligno ſancto. Ioannes *Baptiſta Montanus epiſtola quinta. Benedictus Victorius cap. 4. Fernelius lib. de lue venerea cap. 10. & cum eo Palmarius loco dicto. & Fallopius. cap. 44. item Monardus, Rinius, Frizimelica,* Tomitanus. *& Matthæolus in opuſculo de morbo gallico teſtatus eſt,* Medicis *videri valentius, id, quod in ſuperficie ſantalorum citrinorum colorem, medio nigreſcente, refert. Ac ſi quando idem Matthęolus nigrum minus æſtimauit, hoc ideo fecit, quoniam ſibi finxerat, ligni huius genus vnum eſſe, differre ſola ætate: atque ideo nigrum vetuſtius, & efficax minus. Sed iam conſtat, Guaiacum eſſe nigrum natura, non ętate, ſuperiuſq; dicta eſt ratio.*

Lignũ ſanctum optimum ex cõſenſu auctorum.

Dub. de acrimoniæ vehemẽtia.

Sed non omittam, quod poſſet ſtudioſus ſuſpectam habere acrimoniæ vehementiam, quoniam Petronius

lib.

lib. 4. cap. 1. & 3. modicam tribuit tum Guaiaco, tum ligno ſancto acrimoniam: itaque ſcire licet, ſi horum comparemus lignorum amaritudinem fellis, & aloes amaritudini, hanc non eſſe magnam, ſed mediocrem: ſi item eorumdem acrimoniam cum ſcillæ acrimonia contulerimus, horum eſſe modicam: ſi vero eadem ipſa ligna inter ſe conferantur, alterius tum amaritudinem tum acrimoniam poſſe magnam, alterius vero modicam videri, & iure appellari.

Nec illud præteribo: neceſſario accipiendum eſſe, hæc ligni genera differre inter ſe plurimum, aut ſolo, aut ætate, aut, fortaſſe, cædendi tempore, aut poſt inciſionem longo, vel breui temporis curriculo: eoque eueniſſe, vt de eodem genere varia interdum fuerit auctorum ſententia: nam quod pallet intus, & extra, Petronius illud amarius, atque acrius cæteris prodidit, quod & ante Manardus ſcripſerat: quod vero nigri plurimum, albi vero coloris minimum habet, illud omnium minime eſſe tum acre, tum amarum. At nos hac tempeſtate obſeruauimus ſæpius, quod plus habet nigredinis, illud eſſe longe acrius, ſed minus amarum, quam alterum, cuius eſt minor internus orbis niger, quod pollet amaritudine ſine vlla acrimonia: ne dicam, quod Romæ ſatum eſt, omni tum acrimonia, tum amaritudine carere. quamobrem ſi quis de altero genere dubitet ob acrimoniæ vehementiam, is & de altero dubitare debet, quia caret eadem, qua præditum eſſe auctores volunt, atque ſi vera Conſaluus prodidit de ligni ſancti præſtan- Cur varia de eodem ligno dicta.

tia,

tia, & viribus, quibus ſuperare Guaiacum teſtatus eſt, non eo tamen efficitur, lignum, de quo diſeritur, Guaiacum non eſſe.

Experimenta. *Nec demum moueat quemquam, quod dictum ſit, lignum hoc, de quo dubium exortum eſt; nonnullis obfuiſſe: quia nihil eſt tam ſalutare, quod interdum non obſit, ſi importune exhibeatur, atque adeo modus eſt caſtigandus, non autem remedium damnandum: alias (vt omittamus ea, quæ hactenus Romæ viſa ſunt, quæ infinita ſunt) Braſauolus primo genere, quod Guaiacum proprie diximus, & nigrius eſſe, ait, ſe frequentiſſime vſum eſſe, raro autem altero, quod lignum ſanctum peculiariter vocabatur, numquam autem tertio illo, quod rubrum eſſe ſcripſerat. At vir ille bonus non eſſet vſus creberrime auxilio periculoſo, & cuius vanos ſucceſſus expertus eſſet. nec alia de cauſſa tot alij magni nominis auctores lignum hoc, quod & habet medullam plurimam, & acrius eſt, alteri prætulerunt, quam quod multis ſibi compertum erat experimentis.*

Nec trepidare debet aliquis, quod Conſaluus de ligni ſancti proprie dicti viribus ſecus ſcripſerit; quia quod eſt Indis ſaluberrimũ, poteſt eſſe minus ſalubre in in hoc cælo ab Indis valde remoto: poteſtque lignum ſanctum, cum cæſum eſt, diutina mora vires ſuas celerius, quam Guaiacum amittere. Sed nec ignoramus in obſeruandis rebus, & euentis, quam multa occurrant, quæ doceant, vere proditum à viro maximo, experimentum fallax.

Ergo

Ergò non eſt vnum Guaiaci, ſiue ligni Sancti genus, ſed plura, duo autem vulgatiora, quorum illud eſt præſtantius, quod medullæ nigreſcentis plurimum habet, & modice albente circulo circundatum eſt: atque non ſine amarore, pollet magis acrimonia. nullo pacto damnandum, & reijciendum, immo maxime optandum, ac hortandi mercatores, vt huius, quam alterius, copiam non minorem importent, ſinantque tum ipſi, tum pharmacopolæ, vt medici pro illorum peritia, & prudentia, pro ægrorum, inquam, & morbi natura rerum quarumcumque ſalubrium delectum habeant. Concluſio.

MARSILII CAGNATI DE LIGNO SANCTO ALTERA DISPVTATIO.

ET SI videri poteſt de ligno ſancto priori diſputatione ſatis dictum in eum finem, cuius gratia ſuſcepta eſt à nobis hæc diſputatio, tamen ſuperſunt nonnulla, quæ rei, de qua agitur, ſtudioſos latere minime debent.

Diſputationis cauſa.

Scire igitur licet, ortam eſſe anno elapſo 1601. inter duos Vrbis mercatores litem, propterea quod alter ligni ſancti, eiuſque vſitati, magnum ſatis pondus alteri vendiderat, qui admonitus; non eſſe illud lignum ſanctum vſitatum, ſed ſylueſtre quoddam ligni genus, & illud quidem tamquam inſalubre damnandum, & reijciendum; recuſauit dicti ligni pretium, quod, ſcripto etiam cauens, fuerat pollicitus, venditori ſoluere: quamobrem orta lis eſt: cuius dirimendę cauſſa peritorum conſilio petito, ad medicorum collegium res delata eſt, quod, re diligenter penſata reſpondit, lignum pro-

poſitum ligni ſancti ſpeciem eſſe, & ad morbi gallici curationem, vt alia etiam ligni quædam genera, recipi poſſe. eoque nomine venditoris cauſſa ſuperior euaſit. Sed eo minime contentus emptor, appellauit, quamobrem commiſſa res eſt Cameræ Apoſtolicæ præſidi, qui medicis extra Collegium celebrioribus, & aromatarijs multis conuocatis, & ſingulorum ſententijs exquiſitis, intellexit venditoris cauſſam meliorem eſſe, vno vel altero excepto aromatario, qui emptori fauebat. emptor vero praſentiens cauſſam hic quoque ſuam inferiorem reddi, ante quam preſes ſententiam ferret, nouis oblatis ſummo Pontifici libellis obtinuit, vt denuo à peritis viris de re eadem ageretur. Itaque nomine Sanctiſſimi ego, qui Protomedici munere fungerer (cum acta ſint priora Odoardo Lopio eundem magiſtratum gerente) Collegium conuocaui noſtrum, & extra Collegium medicos, quot quot adeſſe vellent, inuitaui, & aromatarios, & alios, qui ligni ſancti, pro eorum profeſſione, notitiam aliquam habere poterant, quibus omnibus, & ſingulis datus eſt dicendi locus, & auditi quicumque aliquid dicere voluerunt; illis vero tandem dimiſſis, Collegium denuo pronuntiauit, & notario mandauit, vt quod actum erat, hunc in modum deſcriberet.

Facta congregatione in gymnaſio Romano, ad quam conuenerunt perilluſtris, & excellentiſſimus Dominus Iacobus Bonauentura phyſicus Secretus S. D. N. Collegium medicorum, atque medici multi extra Collegium, Conſules aromatariorum, vna cum pluribus Decretum Collegij.

 alijs

alijs aromatarijs, atque vnus ſaltem drogherius, ac quidam ex ſtupharolis vocatis, qui ſunt experimentatores ligni ſancti, fuit propoſita quæſtio.

An lignum, quod dicitur Corradi, ſit reale lignum ſanctum, ad medicinam adhibendum, nec ne? Auditis igitur ſigillatim ſupradictis omnibus, eorumque rationibus examinatis: inſuper viſis, & recognitis truncis tam ligni ſancti Corradi, quam alterius hactenus vſitatis, decoctiſque cuiuſcumque ligni varijs, ac oleis diligenter examinatis, cum medici omnes extra collegium, & aromatarij pro maiori parte, ac præſertim horum ſeniores, & peritiores; accedente omnium prædictorum ſimili conſenſu, excepto drogberios amplexi eſſent partem affirmatiuam, Collegium prędictum (annuente eodem perilluſtri, & excellentiſſimo domino Iacobo *S. D. N. medico ſecreto) decreuit; lignum Corradi, de quo diſputatum eſt, eſſe idem lignum ſanctum, quod vulgus ita ſolet vocare lignum ſanctum: atque debere ad vſum medicinæ recipi, aduerſus eos morbos, quibus lignum ſanctum adhiberi ſolet, niſi quatenus aliquid eius aquæ marinæ contactu vitium contraxerit, quæ medicorum cura debet eſſe, vt, cum exhibendum eſt, id, quod vitio caret, eligatur.*

Hæc igitur hunc in modum acta ſunt, non in angulis, non in tenebris, ſed in hominum luce, publico, & per quam celebri loco.

Lignum de quo differitur quodnam ſit.

Scire inſuper licet, lignum dictum Corradi (quod nomen eſt illius mercatoris, qui lignum vendiderat, de

quo

quo lis eſt orta) eſſe illud, quod (vt in priori diſputatione dictum eſt) medullam habet nigram plurimam, circulo anguſto albente circundatam, cuius nomen proprium, ex traditis ab Hiſpano*, primo hiſtoriæ horum lignorum auctore, eſſet* Guaiacam*, ſi quidem ligni ſancti appellatio tamquam propria indita eſt alteri, quod naſci prodiderunt in inſula S.* Ioannis *portus diuitis, cuius anguſtior eſt niger orbis ligni medium occupans inſtar medullæ. Verum (vt ante quoque dictum eſt) vulgus vtrumque, & omne aliud ſimile, lignum ſanctum promiſcue appellat: qua & nos vtimur appellatione, quia (vt eſt vetus, & peruulgatum dictum) loquendum, vt plures.*

Cum autem ſit euidens quædam lignorum differentia, in priore diſputatione expoſita, non erit accuſandus qui dicat plura eſſe huius ligni genera, quoniam probatiſſimi quoque auctores in vſu vocabuli huius, Genus, ſæpe normam ſpreuerunt dialecticam, cum enim ſit vnum genus, vel rectius vna ſpecies animalis homo, tamen dici ſolet hoc & illud hominum genus, certe M. Cicero ſcriptum reliquit, rem eandem ſæpe alij genus, alij partem eſſe, ſic enim homo animalis pars eſt, Vrbani, & Troiani *genus: & alibi dixit de Antonio duo genera lenonum, & latronum delectarunt: eſt (inquam) vnum hominum genus, tamen dicuntur homines quoque genere differre, vt ſcilicet differunt vel ſexu, vel ætate, vel natione, vel officijs, & huiuſmodi. immo ipſe Ariſt. lib. 6. de hiſtor. animal. ait canum* Ligniſancti plura genera.

eſſe

eſſe plura genera, πλείω γένη, tamen canis pars eſt, ſiue ſpecies animalis. Quercus eſt planta, & arboris pars, ſiue ſpecies, tamen Theophraſtus lib. 2. de plantis dixit, huius genera alijs quatuor eſſe, alijs quinque. γένη μὲν οὖν οἱ μὲν τέτταρα ποιοῦσιν οἱ δὲ πέντε. quibus ſimilia ſunt admodum multa. Longe vero minus arguendus, qui plures eſſe huius ligni ſpecies affirmet, quando inter illa ſit talis varietas, atque ſimilitudo, qualem inter plantas alias multas haud dubie eſſe obſeruatum eſt; & eſt in confeſſo apud omnes. quanta eſt inter vites diſſimilitudo? tamen non negamus eſſe generis eiuſdem ſpecies, nec dicimus vnam eſſe veram vitem, alias vero adulterinas, falſaſque eſſe. quid de prunis dicam, de malis, piris, ficubus? quanta varietas; quanta diſſimilitudo? idem tamen eſt nomen, & generis eiuſdem parteis eſſe nemo diffitetur. Quis ergo Zaleucus, aut Charondas legem fixit, vnum eſſe tantum ligni ſancti genus, aut ſpeciem vnam, falſas eſſe præter hanc vnam reliquas? Conſaluus in inſula S. Dominici vocatum Guaiacum vidit, & deſcripſit, deinde in inſula S. Ioannis ſimilem huic arborem, non ſine aliqua tamen differentia; quamobrem & aliud nomen inditum; nec auſus affirmare eamdem eſſe ſpeciem, ſed inquit, Dos arboles ay mas notables, non ait vnam arborem, ſed duas, non numero differentes, quia ſunt numero infinitæ, ſed ſpecie, quamquam teſtatur, multos opinatos ambas ex eadem eſſe ſpecie, ſiue genere. ſane ſi nulla inter illas diſſimilitudo extitiſſet, dubitatum non fuiſſet,

eſſet

eſſet ne eadem, an alia arboris ſpecies: operis ille differentiam ſcripſit, quod altera eſſet in curandis morbis efficacior. cæteris ligni facies etiam diuerſa, quia nigrius alterius meditullium, non ætate, ſed genere, & natura, vt in priore diſputatione dictum eſt. alij ſaporis quoque & odoris diuerſitatem adnotarunt. ſed quæ maior, quam inter roſas differentia? roſas tamen eſſe dicimus. fruſtra itaque certatur, ſit ne vnum tantum, an plura ligni ſancti, ſiue Guaiaci genera. & recte ſtatutum eſt, plura eſſe. genus, inquam, vnum, plures ſpecies, & ex his vnam illam eſſe, de qua lis orta dicitur.

Sed non miror, nec mirari quiſquam debet, litem hăc ortam eſſe. ante annos quinquaginta Augerius Ferrerius libro primo de pudĕdagra, cum tria genera ligni Indici ex Manardo retuliſſet, hæc ſubiunxit de ſuo, Si tu officinas, & mercatores adieris, tam confuſas inuenies apud eos has differentias, vt quid ſit lignum ſanctum, quid Guaiacum, monſtrantibus illis, diſcernere nequeas; primum enim genus plerique pro ligno ſancto (Manardus ſcilicet Guaiacum hoc vocabat) & tertium pro Guaiaco (Manardus lignum ſanctum vocari dixerat) oſtendunt, in quem errorem etiam incidiſſe conſtat ſcriptores quamplurimos. ſunt enim qui, quod ipſi lignum ſanctum vocant, fuſcum, & flauum eligendum cenſent: quos colores primo, & ſecundo generi attribuit Manardus. Sunt qui Guaiacum albicans deſcribunt, & cæteris præferunt. Sed poſthabita nomen ››

Appellationum ligni ſancti confuſio.

datu-

„ *claturarum ambiguitate , de rebus ipſis ſic ſtatue-*
„ *mus, Tria illa genera pudendagræ conuenire, præ-*
„ *ſtare acrius, & odoratius:* Minus *acre, & minus odo-*
„ *ratum, minus calefacere, nec adeo ſiccare. Præſtan-*
„ *tius illud calidis, ſiccisque temperaturis minus conue-*
„ *nire, cæteris magis prodeſſe.* Hæc *ille ſane probabiliter, & quod ait de confuſis nomen claturis eſt omnino verũ.* Et *ſunt duo hic animaduertenda alterum non vni ſtandum* Conſaluo, *qui primus ligni huius hiſtoriam orbi noſtro communicauit, quia nondum noui orbis prouinciȩ erant perluſtratæ omnes, quæ nec hodie ſunt, itaque nec omnis medica materia, quȩ apud* Indos *exſtat, primis auctoribus ſatis cognita: alterum, cum diuerſæ ſint, licet eiuſdem generis, arbores; vt ſunt apud nos prunorum, ceraſorum, pirorum & ſimilium diuerſȩ; illas ſe mutuo ſuperare colore, & ſapore, & efficacia, vel ob ætatem, vel ob ſoli, cælique varietatem, quemadmodum proditum eſt inprimis à Theophraſto, ex cuius libro ſexto de plantarum cauſſis, ex capitibus ſcilicet 17. 22. 26. 27. & 22. quæ huc ſpectant, ſtudioſis perlegenda, & huic loco aptanda relinquo.*

Quod vero ad vſum medicinæ lignum hoc recipiendum ſit, quemadmodum Collegium decreuit, quis eſt tam non dicam medicinȩ ignarus, ſed ineptus, qui neget? an neſcias, nihil eſſe in hac rerum vniuerſitate, quod in orbe medico locum non habeat? ipſa venena ſunt etiam medicamenta, ex animalium quiſquilijs, & recrementis medicæ opes auctæ ſunt, eſt in omnium mani-

bus

bus Galeni liber de ſimplicium medicamentorum facultatibus decimus, & vndecimus. quis ergo reijciat lignum iamdiu receptum, & innumeris experimentis probatum, & in quo nulla vis eſt, quæ poſſit obeſſe, niſi ſi quid per imprudentiam medicus committat, quod in omni officio, & in cuiuſuis medicamenti vſu cauendum eſt maxime. At dicendum ſemel eſt. Vbi toties factum eſt huius ligni periculum, quamobrem inſalubrem vſum eius cognoſcere valeamus? in angulo ſane aliquo, in latebris. At contra, prioribus annis Antonij Mariæ Saluiati, & hoc ipſo anno Petri Aldobrandini Cardinalium auſpicijs, & munificentia, in valetudinario Sancti Iacobi incurabilium (vt vocatur) millia hominum « hoc quoque vſi ſunt ligno, magno fructu, non ſolum ad- « uerſus luem venerea, ſed alias quoque ægritudines, « aduerſus quas vtiliter adminiſtrari conſueuit: nec « interim quiſquam oris, fauciumue, aut ventriculi æſtum, incendium, inflammationem, dolorem, aut excoriationem ſenſit. Non tamen omnibus profuit, ac fortaſſe nonnulli obfuit: Sed hoc eſt commune vitium non alijs ſolum Indici ligni generibus, ſed omnis generis medicaminibus, quam rem in priore quoque diſputatione tetigimus, in qua dicta ſunt etiam nonnulla de acrimonia eiuſdem ligni, quam vt nimiam ignari quidã, an ignaui, dãnabant. immo licere aquam parare ex pipere, ligno omiſſo, quaſi ſanniones riſu obſtrepebant. Verum, vt acrimoniæ modus ponendus ſit, ſuperius dictum eſt. Luem vero gallicam non ſola ligni Indici acri-

monia oppugnat, ſed (vt doctis viris viſum eſt) pinguedo, & lentor cum amarore, quæ in pipere non ſunt: quod tamen & ipſum calefacit, ſiccat, per halitum digerit, atque adeo ad ſudorem prouocandum efficax: cuiuſmodi ſunt multa; neque enim contenta vno liberalis, & munifica natura eſt, gaudetque varietate, vt proſit magis, & delectet, ſed nec minus vt hominum ingenia ſollicitet, atque exacuat.

Sed redeo ad lignum, in quo non ſolum acrimoniam (de qua dictum eſt ſatis) damnant, ſed exiguum quoque amarorem: quamobrem Nicolai Maſſæ teſtimonium non fuit ſilentio inuoluendum ex tractatus tertij
» *capite ſecundo, vbi hęc leguntur. Et lignum quod plus*
» *habet de ſubſtantia intrinſeca nigra, eſt melius; hæc*
» *ibi, paulo vero poſt, & ad guſtum eſt cum aliquali ama*
» *ritudine, ſed non manifeſta multum.* His ergo Maſſa *plane lignum deſcribit, de quo agitur, in quo acrimonia ſuperat amaritudinem, & nigrum habet meditullium, vt iam ſatis dictum eſt. intelligimus autem ex hoc eodem* Maſſæ *loco, lignum hoc nouum non eſſe, nec nuper ab* Indis *delatum, nec eſſe ob exiguam amaritudinem reijciendum.* In *curatione vero luis venereæ ſudor maxime deſideratur, cuius prouocandi facultas maxime poſita eſt in acribus medicamentis (quę tamen deleteria non ſint) hæc enim incidere, & per halitum digerere, optimus auctor Galenus docuit lib. 4: de medicam. ſimpl. cap. 19. Quicquid vero dicatur de coloris, ſaporis, & odoris differentia, de corticis craſſitie, du-*

ritiaq;

ritieque, de ligni denſitate, & pinguedine, numquam aliquis efficiet, ligna ante dicta differre inter ſe, niſi vt ficus à ficu, pirus à piro, nux à nuce differt, & ſimilia.

Iure itaque pronuntiatum eſt, lignum propoſitum eſſe ligni ſancti ſpeciem, immo eſſe vere lignum ſanctum, iuxta vulgarem horum lignorum appellationem, cum omnia promiſcue eo nomine vulgo appellentur, relicto tamquam barbaro vocabulo Guaiacan. iureq; tandem probatum eſt, tamquam ad luem veneream curandam aptiſſimum. De qua re ſi cum docili ingenio agatur, iam plus ſatis dictum eſt, ſi cum cerebroſis, duriſque capitonibus, numquam ſatis.

MARSILII CAGNATI DE PHARMACOPOLARVM OFFICIO BREVIS EXCVRSVS.

CVM alia pharmacopolę quidam Vrbani, tum hoc parum pudenter ſibi arrogant, ſuum eſſe de ſimplicium pharmacorum natura cognoſcere, & iudicare. quam ob cauſſam, cum eſſet lis orta de quōdam ligni genere, quod lignum ſanctum vocatur, idq; medici palam omnes, & hi peritiores, ac probatiores; accedentibus quoque pharmacopolis plurimis; & quidem ſenioribus, & peritioribus; probaſſent; non ſunt veriti pauci quidam; qui ſe plus alijs ſapere ſibi credunt, alias nec ętate, nec aliquo virtutis genere ſpectabiles; lignum idem condemnare; tamquam ad eos pertineat, non ad medicos, de hac re iudicium ferre, & conſtituere. Quæ licet opinio à pleriſque phaemacopolis damnata, & reiecta ſit, quibus perſuaſum eſt, medi-

cis in huiuſmodi rebus ſtandum eſſe, & ideo falſa, & erronea ſit ab omnibus exiſtimanda: tamen, quia peruenit ea ad principum aures, non abſque periculo, ne aliquid emanet in vulgus, quod rerum ordinem perturbet, & earumdem dignitatem minuat, vnde quoque hominum ſalus violetur, propterea operæ pretium erit, eandem ad examen, & trutinam reuocare, vt offuſa veritati caligo diſcutiatur. Hoc vero commode præſtari non aliter poteſt, quam ſi cõſtet, quodnam ſit pharmacopolę officium: id, quod partim eſt ſumendum ex auctoribus, partim ex ipſa, tum re, tum conſuetudine.

Sed eſt quoque, & quidem in primis exponenda vis nominis, pharmacopola, quod cum græcum ſit, latine dicitur aromatarius (quamquam & huius origo græca eſt, nec tamen hoc exſtat apud auctores, ſed ſic hodie vocatur) dicitur & ſeplaſiarius, quod nomen legitur apud Lampridium in Heliogabalo, *à quo nomine potius ductum puto vulgare illud, ſpeciale, quam à ſpeciebus, vt Barbarus credidit: eſtque Seplaſia, & Seplaſium antiquiſſima vox, & neutri, & feminini generis, vt Nonius ex Varrone prodidit. Latinis tamen video placuiſſe magis nomen, Pharmacopola, Horatius, Ambubaiarum collegia, Pharmacopolę.* M. *Cicero pro Cluentio, L. Clodium pharmacopolam, qui tum caſu larinum venerat, aggreditur, tamen vox eſt mere græca à vendendis pharmacis dicta vt legitur apud Ariſtophanis interpretem nebulis:* Plinius *Seplaſiam*

ſiam non ſemel dixit. & ab eo accipimus ſeplaſiarium, & pharmacopolam eundem fuiſſe: nam lib. 34. cap. ij. medicos accuſat, qui è ſeplaſia iam pridem facta emplaſtra, & collyria mercabantur (quod exempli loco dictum par eſt) quo ſignificat à Seplaſiæ profeſſoribus varia confici conſueuiſſe medicamina, & venalia exponi, vel in eorum apothecis cuſtodiri. Sed ſimplicia quoque ab eiſdem vendi ſolita ſignificauit lib. 16. cum dixit, Seplaſiam pro thure gemmam quandam ex picea ſupponere: atqui noſtri pharmacopolæ, ſiue dicantur aromatarij, hoc idem omnino profitentur, & faciunt: ergo etſi duo nomina, vel tria, res tamen vna, & profeſſio vna.

Quæ vero eſſet ea profeſſio, quod pharmacopolarum officium, licet videatur manifeſte hoc nominis examine indicatum, eſt tamen dilucidius explicandum, & demonſtrandum.

Seplaſium, neutro genere, locus olim fuit Capuæ,
„ de quo illud ex Varrone Nonius retulit, Dori dato in-
„ ſulam Chium, agrum Cæcubum, ſeplaſia Capuæ, ma-
„ cellum Romuli, quamquam & genere feminino dicta
„ eſt à M. Cic. in Piſonem, Seplaſia dignus, & Capua,
„ & contra Rullum, & in Albana, & Seplaſia, quæ
„ concurſatio percontantium, &c. Hermolauſq. Barba-
„ rus in caſtigationib. Plinianis ad lib. 34. cap. ij. inquit,
„ Erat ergo Capuæ Seplaſia qualis Romæ vicus vnguen-
tarius: ac fortaſſe vnguentarij Seplaſiam incolebant, quod M. Cic. in orat. in Piſonem, cum de Seplaſia di-

xiſſet, ſubiunxit, Gabinium ſi vidiſſent veſtri illi vnguentarij; certe locus erat mercibus inſtructus, quæ ad luxuriam, & voluptatem plurimum conducerent, ,,
itaq; Annibalé Valerius Maximus dixit Seplaſiæ delicijs euiratum: Eſt autem conſentaneum à Seplaſia dictos Seplaſiarios, qui ſcilicet illic ſuas merces venaleis exponerent, & in apothecis cuſtodirent, quæ tamen merces non ſolum voluptatibus, ſed bonæ quoque valetudini inſeruirent, cuiuſmodi emplaſtra, & collyria, quæ Plinius dixit medicos è Seplaſia mercari ſolitos: Horum autem exemplo accipimus, compoſitiones valetudini dicatas in Seplaſia vendi conſueuiſſe. at ſimplicia quoque vendebantur, vt ante de thure diximus, & Ariſtophanes Nebulis gemmas à pharmacopolis venundatas indicauit, inquiens; ἤδη παρὰ τοῖσι φαρμακοπώλαις τὴν λίθον ταύτην ἑώρακας τὴν καλὴν, τὴν διαφανῆ, vbi gracus interpres ait, Pharmacopolas proprie dictos, qui pharmaca vendunt, ſiue ſint illa ſalubria, ſiue letalia, ſed à priſcis vocatos etiam pharmacopolas, qui lapillos vendebant pretioſos.

Verum (quod obiter dixerim, licet non ſit ab hoc inſtituto alienum) dubitari poteſt, ſit ne idem pharmacopola, quem Gal. lib. 4. de comp. medic. ſecundum genera. c. 5. ῥωποπώλην vocauit, quem latine inſtitorem Andernacus vertit, in illis videlicet, credunt inſtitoribus vetus oleum dare ſe affirmantibus, πιστεύουσι ῥωποπώλαις at græci ſermonis interpretes eo nomine aiunt ſignificari vnguentarios, & ſeplaſiarios, item iuxta ,,

nomi-

" *nominis etymon, minutarum, & variarum mercium venditores, cuiuſmodi qui nunc Romæ vulgari nomine vocantur* Pizzicaroli *qui à pharmacopolis differunt nimis.*

Quid vero ſignificat apud Galenum *lib. 1. de antidotis initio, Euphrati medicæ materiæ venditori? nam græce legitur* Εὐφράτῃ καθολικῷ. Euphrati catbolico. *Sane mihi ignotum eſt, vnde* Rota *acceperit, vocem* καθολικὸν *ſignificare, medicæ materiæ venditorem, id eſt, pharmacopolam: ſignificat enim vel rationalem, vt in* Gloſſis *legitur, vel naturalem, vt apud Lacones* Heſychio *auctore, vel propinquum, ſiue agnatum, vt in eiſdem Gloſſis. an hoc igitur fuit* Euphrati *cognomen, quacumque de cauſſa, inditum?*

Cum *vero duo ſint officia; alterum vendere, & venalia tenere pharmaca, alterum ex ſimplicibus compoſitiones varias efficere, ſcire eſt, propriam pharmacopolarum fuiſſe olim venditionem, vt nomen ſignificat* φάρμακα πωλεῖν, *& ideo ille Ariſtophanis interpres, cuius ante mentionem feci, dixit, pharmacopolas proprie dictos, non qui faciunt, ſed qui vendunt medicamenta,* τὰ φάρμακα, *inquit,* πιπράσκοντες*: at compoſitionem fuiſſe medicorum, cuius ipſi vt inuentores fuere, ita etiam olim conditores, vel proprijs manibus, vel per miniſtros, quibus ipſi aſſiderent componentibus.*

" *Compoſitionum inuentores medicos fuiſſe, probatione non eget. feciſſe vero interdum, probari exemplo poteſt Galeni qui lib. 1. de antidotis initio ſcribit ſe in Antonini*

nini

*nini Auguſti gratiam Theriacam feciſſe, quam, dum
viueret, eidem Antonino facere ſolebat Demetrius,
quem Galenus archiatrum nuncupauit. Verum munus
hoc tandem pharmacopolis commiſſum eſt, aut relictum
dum medici viſitationibus occupati, & grauioribus
cogitationibus diſtricti, operam componendis medica-
minibus nauare non valent, quæ res peculiarem quan-
dam deſiderat exercitationem: niſi etiam viſum ſit of-
ficium minime congruens cæteris, in quibus medici ver-
ſantur: quod tamen iampridem vſu venit, ſiquidem
Plinius eo nomine accuſauit medicos lib. 34. cap. 11.
quod compoſitionem medicaminum Seplaſiæ reliquiſ-
ſent. Sermo erat de ſquama æris, & flore, inquit igi-
tur, Atque hæc omnia medici, quod pace eorum dixiſ-* ,,
ſe liceat, ignorant: pars maior & nominibus: in tan- ,,
tum à conficiendis his medicamentis abſunt, quod eſſe ,,
proprium medicinæ ſolebat: Nunc quoties incidere in ,,
libellos, componere ex his volentes aliqua: hoc eſt, im- ,,
pendio miſerorum experiri commentaria. Credunt Se- ,,
plaſiæ ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti: fa- ,,
ctaq. iampridem emplaſtra, & collyria mercantur, ,,
tabesq. mercium.

*In his autem licet animaduertere, quantum abhor-
reret à Seplaſia Plinius: quam peculiariter fraudum
ſtudioſam vbique notauit: itaque dictis modo ſubiun-
xit illa,* Fraus *Seplaſiæ ſic exteritur. & lib. 16. c. 10.* ,,
Picea, inquit, plurimam reſinam fundit; interueniente ,,
candida gemma, tam ſimili thuri, vt mixta viſu diſ- ,,

cerni

„ cerni non queat. & inde fraus Seplaſiæ. Atque vtinam hoc hodie crimine careret. vt enim nuſquam eſt periculoſius mendacium, ita pauci ſunt, quibus non ſit credere periculoſum.

Quamuis autem ſit non ſolum medicis honeſtius, ſed ægris quoque vtilius; quo ſint parata, & in promptu omnis generis medicamenta: eſſe viros bonos pharmacopolas: interim tamen ſui obliuiſci muneris medicos minime decet, quorum architectonica (vt dici ſolet) princepsq. profeſſio de cæteris ſibi ſubiectis artibus iudicat: & idcirco, quæ ab illis tractantur, noſſe debet: ſicut enim frænorum ars conficiendorum equeſtri ſubiecta eſt, ita medicinæ ſubiecta eſt facultas componendi medicamina, ſiue illa ſumantur ore, ſiue foris imponantur corporibus. Sicut ergo, qui fræno eſt vſurus, eques cognoſcere debet, vtrum probe confectum ſit frænum, vtrum materia fræni apta, qua frænum conſiſtat, & aptum ſit, quamobrem equus domino obtemperans reddatur: ita medicamentorum formam, & ſpeciem, & materiam agnoſcat medicus oportet, ſi futurum ſit, vt opem ex eis ægroti recipiant. Nec poſſunt ſine graui medici culpa hæc ignorari, quæ ſibi, quam pharmacopolæ notiora eſſe debent: nam quiuis artifex de ſuorum bonitate, & integritate inſtrumentorum cognoſcit, & iudicat: ſed de medicamenti integritate nemo iudicare poteſt, cui non ſit nota materies, & compoſitionis forma, & modus. Qui credunt Seplaſiæ, ſe ipſos ſæpe decipiunt, & ægrorum obiurgationibus exponunt, &

ipſos ægros in diſcrimen adducunt. Sunt quidem aliqui pharmacopolę viri boni, & ſuæ artis bene periti: ſed fallendi occaſio tam prompta eſt, tamque facilis ad fallendum via, vt non fallere difficillimum videatur. eoque euenit, vt male apud reliquos mortales pharmacopolæ ſemper audiuerint: quamobrem & ars ipſa ſordida habita ſit, & omnino (vt dicitur) mechanica. quod accipere eſt non ex ijs ſolum, quæ ſuperius ex Plinio *relata ſunt, ſed etiam ex Lampridio in vita* Heliogabali, *cuius ea ſunt,* Pi*nxit ſe vt cupedinarium, vt Seplaſiarium, vt popinarium, vt tabernarium, vt lenonem, &c. vbi Seplaſia inter ſordidas, immo & infames quaſdam artes cenſeri videtur. ne illud Horatij memorem: Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ, Mendici, mimi, balatrones.*

Ad munus ergo medici pertinet maxime tum ſimplicia, tum compoſita medicamenta cognoſcere. Sed qui fuere auctores, qui plantarum, & aliorum ſimplicium hiſtoriam deſcripſerunt, & qui de componendi ratiome commentaria ediderunt? ſane ij non pharmacopolæ aliqui, ſed philoſophi, ac medici magni nominis, Theophraſtus, Dioſcorides, Galenus, Meſueus, Auicenna, ne minus celebres tam priſcos, quam recentes memoremus. Horum ergo ſtudium imitari medicos omneis oportet, vt ſint ad ægrotum ſalutem curandam, & Seplaſiæ fraudes ludendas inſtructiores, & paratiores. Non erit igitur mirum, ſummos olim Pontifices Romanorum *medicorum collegio,*

& col-

& collegij principi Protomedico vocato, ius in aromatarios dediſſe, vt inprimis de illorum peritia cognoſcerent, & iudicarent, & eorundem tam ſimplicia, quam compoſita medicamenta ad examen reuocarent.

F I N I S.

E R R A T A.

Pag. 16. verſu 11. Soptem, lege Septem. 21. 18. ſecundnm, lege ſecundum. 22. 2. interpretætionem, lege interprætationem 22. 9. oriuntur, lege oriuntur. Ibid. diebus ergo, lege diebus, ergo. 30. 9. pocuiſſet, lege potuiſſet. 30. 26. exceptic, lege exceptio. 31. 24. euideus, lege euidens. 34. 5. patefecerent, lege patefacerent. 35. 1. Braſauodi, lege Braſauoli. 36. 5. quodque in eius, lege in cuius quoque. 37. decepi, lege decipi, & ſolent pharmacopolæ amygdalarum affrictu ruborem quendam his lignis inducere. 56. 20. & 22. lege & 28. 65. 12. reliquiſſen, lege reliquiſſent.